

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Факультет педагогіки, психології, соціальної роботи та
мистецтв

Кафедра дошкільної освіти

Освітня програма «Дошкільна освіта»
Спеціальність 012 Дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «магістр»

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ СТОСУНКІВ ХЛОПЧИКІВ І
ДІВЧАТОК ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У СПІЛЬНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ

СКОРОМНОЇ АНАСТАСІЇ СЕРГІЇВНИ

Науковий керівник:

Аніщук А.М. канд. пед. наук, доцент кафедри
дошкільної освіти Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя

Рецензенти:

Пихтіна Н.П. канд. пед. наук, доцент кафедри
дошкільної освіти Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя

Новгородська Ю.Г. канд. пед. наук, доцент кафедри
педагогіки, початкової освіти та освітнього
менеджменту Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Допущено до захисту: Протокол №7 від 28.11.2022 р.
Завідувач кафедри дошкільної освіти:

Кононко О.Л., д. псих. н., професор

АНОТАЦІЯ

Скоромна А.С. Формування позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток дошкільного віку у спільній діяльності. Рукопис. Ніжин, 2022. – 77 с.

Кваліфікаційна робота виконана на теоретичному та практичному рівнях. На теоретичному рівні уточнено зміст та структуру провідних категорій, проаналізовано особливості формування позитивних стосунків хлопчиків та дівчаток дошкільного віку у спільній діяльності.

Охарактеризовано спільну діяльність як засіб формування позитивних стосунків дітей різної статі.

На емпіричному рівні вивчено рівні сформованості позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток дошкільного віку у спільній діяльності, досліджено вплив педагогів на формування даної якості у дітей.

Виділено педагогічні умови та розроблено систему роботи щодо формування позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток дошкільного віку у спільній діяльності.

Ключові слова: *«взаємини», «ставлення», «відносини», «міжособистісні взаємини», «позитивне ставлення». «позитивні стосунки», «спілкування», «спільна діяльність».*

ANNOTATION

A.S. Skoromna Formation of positive relationships of boys and girls of preschool age in collective activities. Manuscript. Nizhyn, 2022. -77 p.

The qualification work is performed at the theoretical and practical levels. At the theoretical level, the content and structure of the leading categories are clarified, the peculiarities of the formation of positive relationships of preschool boys and girls in collective activities are analyzed.

Common activity is characterized as a means of forming positive relationships between children of different sexes.

At the empirical level, the level of formation of positive relationships of preschool boys and girls in collective activities is studied, the influence of teachers on the formation of this quality in children is studied.

Pedagogical conditions have been identified and a system of work has been developed for the formation of positive relationships between boys and girls of preschool age in collective activities.

Key words: "relationships", "attitude", "relationships", "interpersonal relationships", "positive attitude". "positive relations", "communication", "collective activities".

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ СТОСУНКІВ ДІТЕЙ РІЗНОЇ СТАТІ У СПІЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	10
1.1. Психолого-педагогічні дослідження з проблеми формування взаємин між дітьми дошкільного віку.....	10
1.2. Особливості формування позитивних стосунків між хлопчиками і дівчатками в дошкільному дитинстві.....	15
1.3. Спільна діяльність як засіб формування позитивних стосунків дітей різної статі.....	21
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I.....	28
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ СТОСУНКІВ ХЛОПЧИКІВ І ДІВЧАТОК У СПІЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	29
2.1. Методика констатувального етапу дослідження.....	29
2.2. Вивчення сформованості позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток дошкільного віку у спільній діяльності.....	35
2.3. Обґрунтування педагогічних умов та системи роботи з формування позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток дошкільного віку у спільній діяльності.....	44
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II.....	53
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

На сучасному етапі відбуваються зміни у всіх сферах нашого суспільства, в тому числі і освіти. Актуалізується потреба в пошуку нових підходів до виховання дошкільників, зокрема їх міжособистісної взаємодії. Вчені, які дотримуються різних теоретичних позицій, з великою наполегливістю виявляють, описують та класифікують феномени спілкування, визначають та субординують закономірності, які ними керують, а також розкривають механізми, які при цьому діють.

Одним із пріоритетних напрямів освітньої діяльності є створення умов для емоційного благополуччя та повноцінного психічного розвитку дитини-дошкільника. Разом з тим, на шаблі дошкільної освіти мають місце такі негативні тенденції, як надмірна зосередженість на інтелектуальному розвитку дитини, технологізація сучасного життя, які ведуть до недорозвинення емоційної та комунікативної сфер, і як наслідок – формування неадекватного ставлення до однолітків.

У Базовому компоненті дошкільної освіти в освітньому напрямі «Мовлення дитини» визначена комунікативна компетентність, яка передбачає здатність дитини до спілкування з однолітками і дорослими у різних формах конструктивної взаємодії, здатність підтримувати партнерські стосунки, заявляти про свої наміри і бажання, узгоджувати свої інтереси з іншими, домовлятися, за потреби аргументовано відстоювати свою позицію [8].

Розвиток дитини з перших днів життя здійснюється не лише за допомогою організованого виховання, а й у результаті стихійних впливів природи, сім'ї, суспільства, однолітків, засобів масової інформації, випадкових спостережень. В умовах дошкільного виховання, коли дитина постійно перебуває з іншими дітьми, вступає з ними у різноманітні контакти, складається дитяче суспільство, де дитина набуває перших навичок поведінки серед рівних учасників спілкування. Особливе місце у спілкуванні дітей починають займати стосунки хлопчиків та дівчаток.

Взаємодія дитини з однолітками - це прекрасна можливість не тільки разом пізнавати навколишній світ, а й можливість спілкування з дітьми свого віку, формування позитивних стосунків з представниками протилежної статі. Саме в умовах спілкування з однолітками дитина постійно стикається з необхідністю постійно застосовувати на практиці норми суспільної поведінки, що засвоюються.

Проблема формування позитивних стосунків дошкільників є багатоаспектною і досліджувалася науковцями на різних рівнях. Вивченням даної проблеми присвячені праці Т. Богданової, Ю. Герасименко, А.Гончаренко, Г. Карпової, Я. Коломінського, В.Котирло, В.Луценко, Д.Менджерницької, В. Петрова, Т.Рєпіної, І.Соловйова, Є.Смирнової, М.Хватцева, І. Цукермана, Л.Якименко та ін. Зокрема, Л.Якименко, В.Луценко вивчали особливості міжособистісних відносин в дитячому колективі; В.Котирло - формування взаємовідносин дітей у закладі дошкільної освіти та сім'ї; Д.Менджерницька - розвиток спілкування та стосунків з дітьми з ускладненням ігрової діяльності; Є.Смирнова - особливості ставлення до однолітка в дітей віком різних вікових груп, в популярних і непопулярних дошкільників. Спілкування дітей різного віку в процесі спільної діяльності та його вплив на їхній загальний розвиток досліджували Т. Маркова, В. Нечаєва, Л. Пен'євська, І.Підлипняк та ін

Проблемі статевих відмінностей та їх урахування в педагогічній роботі присвячено ряд праць таких вчених, як: В.Авраменкової, А.Аніщук, Т.Говорун, В.Єремєєвої, В.Кагана, Я.Коломійського, О.Кононко, Т.Лоскутової, Ю.Савченко, Т.Титаренко, В.Хризман та ін. У наукових доробках науковців висвітлено особливості протікання процесів статевої диференціації та ідентифікації на різних етапах онтогенезу.

Аналіз літератури з проблематики, що вивчається, показав, що проблема формування у дітей дошкільного віку позитивного ставлення до однолітків з урахуванням їхньої статевої належності, висвітлена не в повній мірі.

Таким чином, в даний час стає актуальним пошук ефективних умов для формування позитивного ставлення хлопчиків та дівчаток у спільній діяльності, що змушує переглянути традиційні підходи у вихованні дошкільників, і, в першу чергу, позицію дорослого при організації життєдіяльності дітей у дитячому садку.

У зв'язку з цим виникає необхідність розробки педагогічних умов та механізму їх реалізації у формуванні позитивного ставлення до однолітків представників різної статевої групи.

На основі вищевикладених положень визначився ряд протиріч між:

– соціальною потребою сучасного суспільства розвитку в дітей комунікабельності, позитивних моральних якостей, формування позитивного ставлення до однолітків та недостатньою орієнтацією на них у освітньому процесі в закладах дошкільної освіти;

– потребами психолого-педагогічних наук у знаннях та наявністю уявлень про необхідність психологічно обґрунтованих методів та прийомів формування у дітей позитивного ставлення до інших та відсутністю технологій регулювання поведінки дітей.

Виділені протиріччя підтверджують недостатнє вивчення цього питання з боку педагогів та психологів. Це і зумовило вибір теми нашого дослідження: *«Формування позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток дошкільного віку у спільній діяльності»*.

Мета дослідження – полягає в теоретичному обґрунтуванні та вивченні позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток дошкільного віку у спільній діяльності та запровадженні системи роботи щодо формування даної якості у дітей.

Завдання дослідження:

1. Визначити ступінь розробленості проблеми формування позитивного ставлення до однолітків у дітей дошкільного віку в психолого-педагогічній літературі.

2. Виділити особливості формування позитивних стосунків між хлопчиками і дівчатками в дошкільному дитинстві.

3 Розкрити значення спільної діяльності для формування позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток.

4. Вивчити рівні сформованості позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток у спільній діяльності.

5. Виділити педагогічні умови та розробити систему роботи щодо формування позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток у спільній діяльності.

Об'єкт дослідження - процес формування позитивних стосунків старших дошкільників.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток у спільній діяльності.

Для вирішення проблеми дослідження використовувалися традиційна система методів дослідження, що склалася в педагогіці:

– **теоретичні**: аналіз науково-методичної, філософської, психологічної, педагогічної літератури;

– **емпіричні**: діагностичні методики для дітей, бесіда, анкетування, статистичні методи (кількісний і якісний аналіз експериментальних даних).

Дослідно-експериментальна база. Дослідження здійснювалось протягом 2021-2022 р. р. на базі закладу дошкільної освіти № 360 м. Києва, Солом'янської РДА. Дослідженням було охоплено 20 дітей 5-6 - ти років, 6 вихователів.

Наукова новизна і практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що уточнено зміст понять «позитивне ставлення до однолітків», «спільна діяльність», *розроблено* критерії, показники та визначено рівні розвитку позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток у спільній діяльності; *розроблено систему* формування позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток у спільній діяльності; *удосконалено* форми і методи роботи педагога з дошкільниками в означеному напрямі.

Апробація результатів дослідження представлено на наукових конференціях та публікації статей.

Наукові конференції:

1. Всеукраїнська студентська науково-практична конференція "Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку" (26 жовтня 2021 року). Тема доповіді: *Шляхи формування у дошкільників позитивного ставлення до людей у контексті реалізації засад перед-шкільної освіти*

2. «Сучасна дошкільна освіта у наукових пошуках студентської молоді» II звітна вузівська науково – практична конференція студентів спеціальності «Дошкільна освіта» (27 травня 2022 року). Тема доповіді: Особливості формування позитивних стосунків між хлопчиками і дівчатками в дошкільному дитинстві.

3. «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція (19 жовтня 2022 року). Тема доповіді: Спільна діяльність як засіб формування позитивних стосунків дітей різної статі.

Наукові статті:

1. Спільна діяльність як засіб формування позитивних стосунків дітей різної статі. *Сучасна дошкільна освіта: актуальні проблеми, інноваційні пошуки: збірник статей IX Всеукраїнської науково-практичної конференції* / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022 – 182 с. С.133-137.

2. Особливості формування позитивних стосунків між хлопчиками і дівчатками в дошкільному дитинстві. *«Сучасна дошкільна освіта у наукових пошуках студентської молоді»: збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта»* / за заг. ред. професор О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім.М. Гоголя, 2022. 150 с. С. 123-127.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 77 ст., основний текст -61 ст., додатки –11 ст.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ СТОСУНКІВ ДІТЕЙ РІЗНОЇ СТАТІ У СПІЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Психолого-педагогічні дослідження з проблеми формування взаємин між дітьми дошкільного віку

Аналізуючи проблему формування взаємин між дітьми дошкільного віку, перш за все маємо розкрити ключові поняття нашого дослідження. Поняття *взаємини* в Академічному словнику трактується в значенні особистих зв'язків між людьми: особисті, родинні, взаємини між чоловіком і жінкою, взаємини між дітьми [4]. Близькими поняттями є поняття: *стосунки і ставлення*. *Стосунки* – це зв'язки між людьми, рідше – зв'язки між абстрактними поняттями, державами, різними організаціями: особисті, позашлюбні, стосунки з колегами, з'ясовувати стосунки; міждержавні стосунки [52]. *Ставлення* – характер поведження з ким-, чим-небудь: зневажливе ставлення до старших, уважне ставлення до пацієнтів, недбале ставлення до роботи [4].

Одним з тих, хто започаткував аналіз проблеми «*ставлення*» є В.М'ясищев. На думку В.М'ясищева, *ставлення* – це цілісна система індивідуальних, вибіркового, свідомих зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності, що впливає з усієї історії розвитку людини, що виражає її особистий досвід і внутрішньо визначає її дії та переживання [30].

Під *ставленням* С.Рубінштейн розуміє психологічний феномен виникнення в людини психічної освіти, що акумулює у собі результати пізнання конкретного об'єкта дійсності, інтеграцію всіх поведінкових відповідей, що відбулися, і емоційних відгуків на цей об'єкт [47].

Як зазначають В.Зінченко та Б.Мещеряков, *ставлення* - це вираз певних зв'язків, які встановлюються для людей, і навіть різними сторонами

навколишнього світу, які, торкаючись потреби, знання, переконання, вчинки і вольові прояви, позначаються в поведінці та розвитку особистості [12].

О.Бодальов, В.М'ясищев відзначають, що ставлення до іншого пов'язане з активністю, темпераментом, характером, спрямованістю особистості, її здібностями; З. Фрейд - з наявністю – відсутністю внутрішніх конфліктів; В.Лабунська стверджує, що ставлення має зв'язок з сензитивністю, тривожністю, емоційною стійкістю, контролем, соціальною компетентністю; Л. Гозман - з розвитком самосвідомості, симпатією до себе .

У психолого-педагогічній літературі щодо проблеми ставлення до іншого представлені інтерпретація зазначеного поняття, диференціація його різновидів, шляхи становлення та розвитку ставлення до іншого, а також детермінованість відношення зовнішніми та внутрішніми факторами; вказується, що формування позитивного відношення дошкільників до однолітків є багатоаспектною проблемою, що включає становлення та розвиток міжособистісних відносин дошкільників та їх взаємовідносин у процесі спілкування.

Структуру поняття *«ставлення»* за твердженням О.Бодальова складають гностичний (когнітивний або інформаційний), афективний (емоційний, мотиваційний) та поведінковий (практичний) компоненти [10].

Залежно від особливостей конкретних проявів відносин С. Рубінштейн, виділяє два показники. Перший з них характеризує те, як людина сприймає іншу людину (у когнітивному, емоційному та поведінковому аспектах) і чим для неї вона є; другий показник відносини «Я -інший» характеризує міру співвідношення, саме: наскільки, і як людина може співвідносити свої інтереси, бажання, цінності з такими в іншій людини [47].

На думку Б.Ананьєва, А.Бодальова, сутність позитивного (морального, гуманістичного) ставлення людини до іншого осмислена в контексті міжособистісних взаємин [5].

Як зазначає О.Столяренко, *міжособистісні взаємини* відіграють важливу роль у забезпеченні повноцінного спілкування дорослого і дитини,

а також самих дітей між собою [55]. Як стверджує В.Котирло, залежно від їх особливостей, дитина більш чи менш активно проявляє себе, отримує задоволення від процесу спілкування, а відтак формуються її комунікативні потреби, що виступають провідним фактором розвитку особистості [24]. В.М'ясищев розглядає *міжособистісні взаємини* як мотиваційне ядро поведінки, діяльності і спілкування [30], М.Обозов – як внутрішню особистісну основу взаємодії [31].

Ряд психологів, зокрема Л.Коломінський [19], Б.Ломов розглядають *взаємини* як процес, що реалізується і формується у спілкуванні [28]. Науковці виділяють три основні підходи до тлумачення поняття взаємин: особистісний, соціально-психологічний, суб'єктний. В.М'ясищев у *міжособистісних взаєминах* виділяє особистісні емоціональні ставлення (прихильність, неприязнь, ворожість і поряд з цим почуття симпатії, любові, ненависті) та ставлення більш високого усвідомленого рівня – ідейні й принципові [30]. Т.Рєпіна у структурі міжособистісних процесів виділяє три взаємопов'язаних компоненти: поведінковий (практичний); афективний (емоційний); гностичний (когнітивний) [43]. М.Обозов вважає міжособистісні взаємини суб'єктивними зв'язками, головним чином емоційного характеру. Базуючись на цьому твердженні, вчений відносить їх до емоційної структури групи, хоча не заперечує присутності у міжособистісних взаєминах і когнітивного елементу [31].

Т.Рєпіна сутністю взаємин вважає не поведінкові акти, а внутрішню основу, що їх зумовлює [43]. Когнітивний компонент вважає головною підставою, на основі якої доцільно класифікувати міжособистісні взаємини, доводить, що у ділових взаєминах його частка буде суттєвішою, ніж у власне особистісних. Таким чином, існує два *види взаємин: ділові і особистісні*. Ділові впливають із задач, поставлених суспільством перед групою, а особистісні базуються головним чином на почуттях симпатії чи антипатії. У ділових взаєминах провідним компонентом є поведінковий компонент. В особистісних взаєминах регулятивну функцію виконує емоційний.

Л.Берк розглядає міжособистісні взаємини як систему цілісних уявлень особистості про себе та інших. На думку автора, сформовані уявлення допомагають людині орієнтуватись у міжособистісних взаєминах, зменшують тривожність, але, водночас, сприяють стереотипізації сприйняття і поведінки [9].

О.Кульчицька зазначає, що ставлення дітей дошкільного віку до партнера відображає і регулює взаємодію з ним. На даному віковому етапі дитина має здатність до емпатії, розуміє і усвідомлює емоційний стан іншого, виявляє елементарний такт і культуру взаємин [25].

Н.Ветлугіна розглядає способи ставлення дітей до однолітків у дошкільному віці, прийоми формування співпереживання іншій людині [13].

Як зазначає Т.Єрофєєва, позитивне ставлення дошкільника до однолітків - це загальна позитивно-емоційна спрямованість поведінки дитини в її взаємовідносинах з ними, яка проявляється в умінні співчувати, розуміти стан дітей, готовності надавати підтримку та вступати у взаємодію з ними у спільній руховій діяльності [18].

Показником морального розвитку особистості вважається гуманістичний характер її ставлення до людей, до самої себе. З погляду гуманізму дана позиція виявляється у співчутті, співпереживанні, чуйності, доброзичливості. У психологічних дослідженнях описано, що у дошкільному віці є дуже суттєві індивідуальні варіанти ставлення до однолітків, де особистість дитини проявляється найяскравіше.

Психологічною основою індивідуальних варіантів ставлення до однолітків, зазначає М.Лісіна, є різна виразність і різний зміст предметного та особистісного начала. Як правило, проблеми та конфлікти між дітьми, які породжують важкі та гострі переживання (образи, ворожість, заздрість, агресія, страх), виникають у тих випадках, коли домінує предметний, об'єктний початок, тобто, коли інша дитина сприймається виключно як конкурент, якого потрібно перевершити, як умову особистого благополуччя або як джерело належного відношення [27].

На думку О.Леонтьєва значну роль у формуванні позитивного ставлення до одноліткам займають *мотиви*. У процесі засвоєння моральних норм поведінки спочатку виступають соціальні мотиви, уявлення про те, чому слід чинити так, а не інакше. За певних умов виховання ці мотиви перетворюються на реально діючі спонукачі дій та вчинків дітей [26].

Психологи стверджують, що проблемні відносини дітей дошкільного віку пов'язані з проявом агресивності, демонстративності, уразливості серед частини дітей, самоствердження з допомогою однолітка, загалом прояви неухвилюючої уваги щодо нього. Конфлікти породжують у дитини важкі та гострі переживання (образи, ворожість, заздрість, агресію, страх), іноді навіть дитина відмовляється відвідувати заклад дошкільної освіти.

Звідси впливає найважливіше завдання вихователя, педагога та психолога: вчасно розпізнати ці небезпечні тенденції та допомогти дитині подолати їх, сприяти формуванню позитивного ставлення до однолітків у дітей дошкільного віку.

Як зазначає Ю.Приходько, у наукових пошуках формування гуманних відносин виявляється потреба створення таких умов, за яких вплив з оточуючими людьми виступає суб'єктом гуманних переживань та дій і, водночас, є об'єктом позитивного відношення [38]. У своєму дослідженні О.Кульчицька розглядає взаємодії дітей та виділяє такі їх особливості: у дошкільному віці недобррозичливість може виражатися як забіякуватість, непоступливість, агресивність, а доброзичливість проявляється як взаємодопомога, чуйність, м'якість [25].

Таким чином, *позитивне ставлення* до однолітків у дітей дошкільного віку, розуміється як загальна позитивно-емоційна спрямованість поведінки дитини у її взаємовідносинах з іншими дітьми, яка проявляється у вмінні співчувати, розуміти стан оточуючих, готовності надавати підтримку та вступати у взаємодію у спільній діяльності. Важливу роль у формуванні позитивного ставлення до інших відіграють соціальні мотиви, які спонукають дошкільників до відповідних дій та вчинків.

1.2. Особливості формування позитивних стосунків між хлопчиками і дівчатками в дошкільному дитинстві

З перших днів свого життя дитина включається до різноманітних відносин з навколишнім світом речей і людей. За словами С.Рубінштейна, ставлення до інших є генетично більш ранньою формою, ніж ставлення до себе, і проявляється у дитини як усвідомлення інших передусім себе [47]. Як зазначає Є.Смирнова, досвід перших відносин, які зароджуються в молодшому віці, є фундаментом для подальшого розвитку дитини і багато в чому визначає її ставлення до світу, її поведінку і самопочуття серед людей [54].

Відповідно до досліджень Л.Божович, у процесі життя та виховання у дитини формується її внутрішня позиція, що є відображенням того об'єктивного становища, яке займає малюк в системі доступних йому суспільних відносин. При цьому внутрішня позиція дитини відображає не просто об'єктивне становище, але її ставлення до цього положення, характер її потреб, мотивів, прагнень. Дитина, засвоюючи накопичений людством соціальний досвід, поступово перетворюється на творця цього досвіду, створюючи матеріальні та духовні цінності [11].

Спілкування дитини з однолітками, як зазначає О.Рузька, відрізняється значною різноманітністю та широким діапазоном комунікативних дій. Між спілкуванням дитини з однолітками та дорослими є суттєві відмінності. По-перше, в процесі спілкування з однолітками дитина здійснює безліч дій і звернень, які не завжди зустрічаються в її контактах з дорослими - сперечається, нав'язує свою волю, заспокоює, вимагає, наказує, обманує, шкодує [48].

При такій взаємодії можуть виявлятися наступні поведінкові форми: намагання висловити образу, відмовчуватися, не відповідаючи на запитання іншого, ігнорування партнера, тощо. По-друге, спілкування з однолітками відрізняється надзвичайно яскравою емоційною насиченістю, а дії, спрямовані на однолітка, характеризуються значно більшою афективністю.

Емоційно-оціночні відносини, що досить рано складаються в онтогенезі, виявляються в емоційних уподобаннях – симпатії та антипатії, дружбі, прихильності; їхня головна функція полягає у здійсненні корекції поведінки однолітка відповідно до знаних норм спільної діяльності. За даними нормами одноліток оцінюється дитиною позитивно; при відхиленні від них виникають скарги дорослому, які спрямовуються бажанням дитини підтвердити норму.

Аналізуючи результати дослідження міжособистісних відносин у різновікових групах дошкільників, М.Лісіна виділяє форми взаємодії дошкільників. До них відносяться: домінування та підпорядкування, які можуть бути: позитивними та негативними, вербальними та дієвими, сильними та слабкими. Симпатію та визнання однолітків отримують ті діти, які виявляють у поведінці форми позитивного домінування, тобто – вміння допомогти, підбадьорити, вселити впевненість у себе, а також ті, у кого присутні форми позитивного підпорядкування, тобто – довірливість, вміння радіти успіхам інших, легко надихатись, уміння уважно слухати [27].

Негативне ставлення у дошкільників викликають агресивні, конфліктні, вороже настроєні діти, ті діти, які прагнуть лідерства, використовуючи форми негативного домінування (примушують, закликають, нападають, лають); пасивні, нетовариські, замкнуті, невпевнені діти, тобто, ті, у кого переважають форми негативного підпорядкування (поступаються, підкоряються, переживають, терплять); діти з яскраво вираженими та егоїстичними нахилами [27].

У дітей дошкільного віку формуються комунікативні навички, які мають певні відмінності у спрямованості спілкування хлопчиків і дівчаток, розвивається доброзичливе ставлення до представників своєї статі: хлопчик все частіше надає перевагу представникам своєї статі, а дівчатка - своєї. Подальшого розвитку набуває усвідомлення дитиною себе як хлопчика або як дівчинки. Тому в процесі ігрової діяльності, діти об'єднуються за ознакою статі.

М. Лісіна, Т. Репіна, О. Смирнова наголошують на тому, що старший дошкільний вік є найбільш сприятливим для освоєння соціально ціннісних моделей взаємодії дітей з дорослими і однолітками [27, 43, 53]. Я.Коломінський пропонує таку структуру міжособистісної взаємодії: 1) певні спонукання (інтерес, розуміння потреби у взаємодії, співробітництві, спілкуванні тощо); 2) певна поведінка (мова, дії, жести, міміка і тощо); 3) емоції і почуття (задоволення від спілкування, симпатія чи антипатія, взаємна атракція або негативні стани 4) пізнання (сприймання іншого, мислення, уява, уявлення); 5) саморегуляція, воля (витримка при відсутності взаєморозуміння, володіння собою у випадку конфлікту, надання допомоги іншим у важкій ситуації тощо) [19].

Як зазначає А.Аніщук, прагнення відповідати стереотипам статевої поведінки, соціальним стандартам - важлива умова особистісного становлення малюка. Зростаючи, він привласнює поведінкові форми своєї статевої групи. Стереотипи чоловічої та жіночої поведінки входять у самосвідомість дитини через наслідування та емоційну причетність до представників своєї статі, у свою чергу, емоційне ставлення до інших супроводжується емоційно забарвленими словами [6]. Емоційна спрямованість мовлення дитини, як зазначає Л.Виготський, сприяє тому, що дошкільник не просто розуміє і уявляє певні предмети, явища, події історії, але й переживає їх, перекладає їх на мову почуттів, прагне втілити цю емоційну й образну побудову в зовнішню словесну форму, реалізувати її [14].

У своєму дослідженні О.Смирнова визначає особливості взаємовідносин дошкільників з однолітками: – різноманітні комунікативні дії дитини, які зустрічаються у спілкуванні з дорослими, лише присутні при контакті з однолітками: дитина сперечається, вимагає, наказує, обманює, шкодує тощо. Саме у спілкуванні з однолітками вперше з'являються прагнення висловити образу, вдавання, кокетство, фантазування; яскрава емоційна насиченість, що проявляється у міміці, жестах тощо. У спілкуванні з однолітками у дитини спостерігається більше експресивно-мімічних проявів, які виражають різні

емоції дитини – від люті до бурхливої радості, від ніжності та співчуття до гніву; нестандартність взаємовідносин. При взаємодії з одноліткам дитина застосовує найнесподіваніші рухи: стрибає, приймає химерні пози, кривляється, передражнює іншого, вигадує нові слова і звукосполучення, складає різні небилиці і т.д.

Переважання ініціативних дій при спілкуванні дитини, проявляється у небажанні продовжувати та розвивати діалог, який не складається через відсутність відповідної реакції дитини. Ініціатива однолітка в більшості випадків не підтримується, дитині значно важливіше її власна дія чи висловлювання [54].

У науковому дослідженні А.Аніщук встановлено, що дівчатка більш доброзичливі у ставленні до однолітків, виражають радість за їх успіхи, готовність допомогти. Але хлопчики більш ділові, стриманіші, чіткіші у висловлюванні своїх думок, тому дівчаткам притаманна певна несталість як почуттів, так і слів, якими вони виражають свої почуття та ставлення. Дівчатка схильні до вибіркового ставлення, яке може бути ситуативним, у спільній діяльності здебільшого керуються власним емоційним ставленням до ровесників.

Під час спілкування хлопчики вживають приємні слова більш справедливо по відношенню до інших, дівчатка вдаються до особистісного вибіркового звернення, яке залежить від ставлення до співрозмовника; хлопчики рідко вживають емоційно-забарвлені слова, більше зосереджуючись на дієвості, яка супроводжує мовлення, дівчаткам притаманна емоційність, зменшувально-пестливі форми [7].

Враховуючи особливості психоемоційного розвитку дітей віком 6–7 років, О.Авраменко вважає за можливе і необхідне закласти в цьому віці міцну основу для формування позитивних відносин. Він вважає, що без достатнього особистісного досвіду чуттєвої культури займатися розвитком мотиваційних та когнітивних компонентів відносин є малоефективним. Необхідно забезпечити дитині умови для позитивного психоемоційного розвитку,

накопичення емоційного досвіду [3]. Тому науковець зазначає, що з метою формування у дошкільників позитивного ставлення до однолітків необхідно забезпечити умови для прояву дітьми ставлення до іншого як до себе; цілеспрямовано навчати дітей вмінню керувати своїм емоційним станом, створювати в собі та навколо себе ситуації, що сприяють, з одного боку, виникненню позитивних емоцій, з іншого – запобіганню та нівелюванню негативних [3]. При цьому педагоги приділяють важливе значення формуванню статевої самосвідомості. Ю. Савченко пише, що особлива роль у формуванні статевої самосвідомості належить статево-рольовим уявленням, які є не тільки механізмом формування уявлень особистості про себе, але і способом фіксації на суб'єктивному рівні тих особистісно значущих для дитини стосунків, які закріплюються у внутрішньому світі і стають цінностями [49]. Статево-рольові уявлення, що містяться в структурі самосвідомості, безпосередньо впливають на когнітивну, афективну і регулятивну сфери конкретного індивіда.

Важливим чинником становлення статево-рольової соціалізації дітей різної статі є сім'я. Вирішальним для формування позитивного ставлення до інших є модель сімейного життя в багатьох її аспектах. Малюк є свідком стосунків між членами родини, їх ставлення один до одного. У дитини формується особистий досвід, первинні установки, які в подальшому можуть доповнюватися, в залежності від розширення кола соціальної взаємодії, змінюватися, але ніколи не зникнуть. Як зазначає Ю.Савченко, на становлення психологічної статі дітей впливають і соціальні інститути, зокрема, заклади дошкільної освіти, оскільки дошкільники отримують досвід як міжстатевої, так і одностатевої взаємодії з однолітками. Таке спілкування позитивно позначається на статевої соціалізації представників обох статей [49].

У дітей дошкільного віку проявляється відмінність щодо спрямованості спілкування, спостерігається доброзичливе ставлення до представників своєї статі. Під час ігрової діяльності, як хлопчики, так і дівчатка надають перевагу одностатевим угрупованням. Проявляється емоційність малюка, засвоюється

статеворольова поведінка. Під час сюжетно-рольової гри, хлопчик обирає чоловічі ролі, дівчинка – жіночі. Однак, дівчатка на багато швидше пристосовуються до нової ролі або ситуації, ніж хлопчики. Хлопчики в більшій мірі цікавляться такими іграми, де можна отримати перемогу, проявити лідерство. Прагнуть товаришувати з ініціативними однолітками, вибирають собі партнера за спільними інтересами. А дівчатка надають перевагу міжособистісним стосункам з тими ровесницями, до яких проявляють симпатію, з якими мають дружні стосунки, які діляться іграшками та іншими речами [6].

Т.Поніманська зазначає, що для формування позитивних стосунків важливу роль відіграє розвиток гуманних почуттів у дітей, що безпосередньо пов'язано з формуванням морально-етичних уявлень дітьми. Процес морального виховання вона поділяє на три складники. Перший – засвоєння елементарних правил поведінки, внаслідок чого формуються початкові моральні почуття; на другому з'являються перші етичні уявлення; на третьому виробляються моральні переконання, звички поведінки [37].

У числі соціально-психологічних факторів, що впливають на психофізіологічний розвиток дітей, на формування та реалізацію їх пізнавальних здібностей та особистісних властивостей, на усвідомлення себе з позиції статі та стеворольової поведінки, провідними є культурні та етичні традиції соціуму, які формують систему особистісних цінностей, мотивацію дій, характер. Поведінка батьків та іншого оточення дитини закладає емоційну установку та комплекс уявлень про чоловічі та жіночі стереотипи стевих ролей у поведінці людини.

У період дошкільного віку дорослі починають свідомо або несвідомо навчати дитину стевій ролі відповідно до загальноприйнятих стереотипів, орієнтуючи її в тому, що означає бути хлопчиком або дівчинкою. Хлопчикам зазвичай дозволяють більше проявляти агресивність, заохочують до фізичної активності, ініціативності. Від дівчаток чекають душевності, чутливості та емоційності.

Таким чином, формуванню позитивних стосунків між хлопчиками і дівчатками в дошкільному дитинстві сприятиме розвиток особистісних якостей дитини, її самосвідомості, накопичення дитиною соціального досвіду, засвоєння варіантів чоловічої і жіночої ролі форм поведінки, освоєння соціально ціннісних моделей взаємодії та культури мовленнєвої взаємодії.

Педагоги та батьки мають навчати дітей вмінню керувати своїм емоційним станом в процесі взаємодії з іншими, розвивати гуманні почуття, зокрема, доброзичливість, тактовність, вміння радіти успіхам інших, уважно слухати, не перебиваючи інших, відстоювати свою точку зору соціально-прийнятними способами та засобами

1.3. Спільна діяльність як засіб формування позитивних стосунків дітей різної статі

Старший дошкільний вік характеризується потребою в дружніх стосунках. Якщо раніше дітям не було потрібно суспільство однолітків, то на даному етапі відбувається процес соціалізації. Дошкільники вже можуть розповідати про те, де вони були, що бачили, будують плани на найближчий час і з задоволенням діляться ними. У них складається повноцінне спілкування, зовсім не пов'язане з іграшками.

Науковцями розглядалися різні підходи щодо формування позитивних стосунків між дітьми. Т.Репіною представлено соціометричний підхід, у якому розглядаються стосунки як вибіркові переваги дітей у групі однолітків, коли одні діти стають більш популярними у групі, а інші – менш помітні [45]. Соціокогнітивний підхід представлено в роботах В. Сенченко, який зазначає, що головна увага приділяється особливостям сприйняття, розуміння та вивчення дитиною інших людей та стосунків між ними [50]. Відповідно до діяльнісного підходу, що висувається В.Павленчиком, акцентується обумовленість дитячих відносин завданнями та умовами спільної діяльності [33]. Дані підходи взаємно доповнюють та збагачують один одного.

Сучасна парадигма відносин дітей з однолітками і до однолітків ґрунтується насамперед на *діяльнісному підході*. Вважається, що ставлення дитини до однолітків виникають, реалізуються, розвиваються, перетворюються в процесі *спільної діяльності* - в іграх, при виконанні спільних завдань та трудових доручень. У діяльності зі засвоєння норм людських взаємин дитина входить у систему цих відносин, хіба що приміряючи себе суспільству, що забезпечує формування її соціальної активності.

І.Підлипняк пише, що формування навичок позитивного спілкування можливо лише за умови *спільної діяльності* дошкільників. Для цього необхідно забезпечити внутрішні і зовнішні чинники, які активізують таке спілкування. До внутрішніх чинників відносимо, пише науковець, вдосконалення мовлення дітей як важливий засіб спілкування та актуальність потреби у спілкуванні для кожної дитини. Зовнішніми чинниками спілкування є створення в різновіковій групі розвивального середовища, яке сприяє активній взаємодії молодших і старших [35, с.212].

На думку Ю. Приходько, спільна діяльність породжує відносини та впливає на їх зміст; у свою чергу, відносини, утворені на основі предметно заданих характеристик, згодом набувають відносно самостійного характеру [38].

Дослідники виділяють різні типи ставлення до іншого: Є. Смирнова та В.Утробіна виділяють пасивно-позитивний, егоїстичний, конкурентний та нестійкий [53]; Т. Рєпіна - власне-особистісне, оцінне та «ділове» ставлення [43]; А.Рузька - афективно-особистісне, ділове та інформаційно-пізнавальне [48]; Є.Суботський - відносини емоційного спілкування, відносини керівництва, наслідування, відносини кооперації [56].

Спостереження показують, що залучення дитини до роботи разом з ровесниками допомагає їй відчувати й зрозуміти необхідність виконувати загальноприйняті норми та правила взаємодії, формувати вміння підпорядковувати свої особисті цілі й наміри груповим заради успіху загальної

справи. При цьому важлива роль відводиться формуванню у дітей *статеворольової поведінки*. Правильно організована спільна діяльність дітей сприяє тому, що вони поступово навчаються поважати товаришів, розуміти їхні бажання, інтереси, вболівати не лише за свою частку праці, а й за роботу своїх товаришів та її кінцевий результат; сюжетно-рольова гра закріплює навички позитивного ставлення до представників протилежної статі. Хлопчики вчаться толерантно ставитися до дівчаток, і навпаки – дівчатка до хлопчиків. Як пишуть О.Кулаченко, І.Молодушкіна, здійснюючи статоворольове виховання дітей дошкільного віку, необхідно організувати цікаву для дівчаток і хлопчиків спільну діяльність, використовуючи різноманітні засоби (трудова діяльність, розв'язання проблемних ситуацій, театралізована діяльність, художня діяльність, конкурси тощо) [57, с.43]. Зокрема, у сюжетно-рольовій грі хлопчики та дівчатка відображають життя сім'ї («Сім'я на відпочинку», «Приймаємо гостей», «Відзначаємо свято» тощо) або ту чи іншу професійну діяльність; театралізовані проблемні ситуації спонукають персонажів до демонстрації декількох варіантів поведінки та взаємостосунків між хлопчиками та дівчатками; під час побутових ситуацій відпрацьовуються стосунки між дітьми при чергуванні, підготовчих режимних моментах перед прогулянкою, сном, обідом тощо.

Спільна ігрова діяльність сприяє виникненню у вихованців бажання гратися разом, виконуючи привабливі для себе ролі. Однак, найбільші можливості для прояву якостей мужності й жіночності в ігровій діяльності створюють ігри сімейно-побутової тематики. Організуючи такі ігри, як зазначають вище вказані науковці, педагог стежить за становленням партнерських взаємин між хлопчиками і дівчатками, дотриманням вихованцями етичних норм [57, с.42]. Під час виконання колективних або групових завдань у дитини часто виникає потреба поділитися з товаришем власним задумом, досвідом, умінням. Спільні переживання радощів успіху або смутку з приводу тимчасових невдач, зближують дітей, згуртовують їх навколо єдиної мети. Емоційне піднесення сприяє розвиткові дружніх взаємин

не лише в колективній діяльності, а й у повсякденному спілкуванні, вихованню дружніх відносин. Проте, було б неправильно вважати, що залучення дітей до спільної діяльності само по собі забезпечує виникнення позитивних взаємин між ними, формування у них колективістських почуттів.

І.Підлипняк зазначає, що налагодженню взаємодії між дітьми сприяє і конструктивна діяльність. Її зміст будують на доступних усім дітям засобах дій. Це, наприклад, уміння розміщувати елементи конструктора в різному просторовому положенні, що дає змогу створювати різноманітні конструкції. Попередній розподіл матеріалу забезпечує взаємини, основані на рівноправній участі в спільній діяльності старших і молодших дітей, хлопчиків і дівчаток [35, с.214].

Слід наголосити, що хоча спільна діяльність дошкільників, особливо старших, і спрямована на досягнення певного результату роботи, однак головна її мета — засвоєння дітьми правил взаємодії з ровесником, вправління у позитивних формах спілкування з хлопчиками та дівчатками і турботливому ставленні до них. Значення спільної продуктивної діяльності для виховання дітей навіть важко переоцінити, адже вміння правильно поводитися під час організації спільної діяльності та в її процесі вкрай необхідне маленькій людині для майбутньої участі в житті шкільного виробничого колективу, у громадській діяльності й водночас для формування моральних рис особистості дитини.

Звичайно, спільна діяльність лише тоді позитивно впливає на дітей, коли вихователь створює для цього відповідні умови, попередньо готує дошкільників до неї. Насамперед важливо, щоб діти володіли певними вміннями та навичками роботи з тим чи іншим матеріалом, без нього про організацію спільної діяльності не може бути мови. Потрібно, щоб зміст завдань, відібраних для колективного виконання, давав змогу об'єднувати дітей у невеликі підгрупи, враховуючи статеву приналежність; щоб у процесі роботи вихователь широко використовував методи, спрямовані на формування у дошкільників способів погодження дій і позитивних норм

спілкування тощо. Якщо педагог не буде це враховувати, діяльність дошкільників залишиться нейтральною до виховних завдань і діти, хоч працюватимуть разом, досвіду позитивних взаємин не набудуть.

Як зазначає В. Абраменкова, в процесі засвоєння спільної діяльності (діяльності, що володіє загальними цілями, завданнями, змістом) у дошкільника виникає необхідність узгодженості дій, контролю за виконанням правил, корекції, з участю в успіхах та невдачах. Чим вищий ступінь спільності в діяльності, тим рельєфніше виявляються відносини взаємної узгодженості, співробітництва, гуманності. Позитивні емоції, які відчуває дитина, можуть стати мотивом для подальшої спільної діяльності [1].

Спільність повинна бути у всіх видах діяльності дітей: грі, у праці, на заняттях. Проте аналіз навчально-виховного процесу в закладах дошкільної освіти показує, що педагог організовує спільну діяльність частіше в іграх дітей, під час праці на ділянці, в ігрових куточках та в куточках живої природи. На заняттях навіть у старших та підготовчих до школи групах спільна діяльність дітей практикується, як правило, дуже рідко. Саме цим пояснюється відсутність у них елементарних умінь домовлятися про спільну діяльність: погоджувати задум, приходити до згоди, розподіляти обов'язки, в коректній формі виражати ровеснику свої претензії або зауваження. Як правило, все це бере на себе вихователь. Приступивши до виконання спільного завдання, діти виявляють невміння користуватися спільним матеріалом — кожен намагається привласнити якомога більше собі незалежно від реальної потреби в ньому, не вміють конструктивно домовлятися, коректно висловлювати невдоволення. А це, зрозуміло, неминуче призводить до конфліктів, які вирішуються лише завдяки втручанню дорослого. Під час виконання спільного завдання в багатьох дітей досить чітко виявляється індивідуалістична спрямованість на досягнення успіху лише у власній частині роботи. Результат партнера часто зовсім не цікавить дитину, а іноді навіть породжує і ревниве ставлення до успіху іншого.

Досліджуючи міжособистісні відносини між дошкільниками, А.Петровський виявив, що у спільній діяльності відбувається їхнє порівняне структурування, і ці відносини мають різний характер: між дітьми встановлюються функціонально-рольові, емоційно-оцінні та особистісно-сміслові зв'язки [34].

Функціонально-рольові зв'язки представлені у вигляді ролей, норм, цінностей, що визначають особливості спільної діяльності. Ці відносини зафіксовані у навчальній, трудовій та ігровій діяльності дошкільника. Функціонально-рольові відносини, властиві праці та навчанню, засвоюються під безпосереднім керівництвом та контролем з боку дорослого: дитина дізнається та асимілює певні правила, наприклад, «не можна на заняттях малювати у зошиті сусіда».

У грі, особливо рольовій, ці відносини складаються поза безпосереднім впливом дорослого. Проте вплив дорослого може проявлятися приховано: наприклад, діти копіюють дії, жести, інтонації дорослого. У самій грі виділяються власне ігрові відносини та стосунки з приводу гри. Перші відтворюють прийняті в культурі норми та зразки поведінки: лікар по відношенню до пацієнта добрий, вчитель по відношенню до учнів виступає як сувора людина. Відносини щодо гри - це міжособистісні відносини, що виникають навколо гри: при обговоренні її задуму, побудові сценарію, розподілі ролей. Психологічно важливо, що тут дитина сама обирає свою роль, і саме тут найчастіше виникають конфлікти з приводу того, у що грати, кого приймати в гру, хто буде головним і т.д.

Головна функція *емоційно-оцінних відносин* – здійснення корекції поведінки однолітка відповідно до норм спільної діяльності. Якщо одноліток слідує нормам, він оцінюється позитивно, якщо відходить від них - виникають скарги, звернені до дорослого, мета яких у тому, щоб підтвердити норму поведінки. Цей тип зв'язків проявляється в емоційних уподобаннях - симпатіях, антипатіях, дружніх уподобаннях. Такі відносини виникають досить рано і спочатку можуть бути обумовлені або суто зовнішніми

моментами (наприклад, малюкові подобаються кучеряві діти), або оцінкою дорослого (хороший хлопчик, тому що добре їсть), або минулим досвідом спілкування дитини з конкретним однолітком - позитивним або негативним.

Емоційно-оціночні взаємовідносини певним чином впливають на спілкування та взаємодію дітей у групі, наприклад, вони є регуляторами відносин щодо гри, коли конфлікти через сценарій та розподіл ролей у грі вирішуються дитиною на користь друга.

Особистісно-сміслові відносини - це відносини, при яких мотив одного суб'єкта набуває сенсу, що виражається словами «значення для мене». У реальному житті такого роду відносини виявляються в тих випадках, коли дитина бере на себе серйозно роль дорослого і діє відповідно до неї, наприклад, коли дитина піклується про молодшого братика або сестричку під час хвороби матері. Такими є загальні тенденції розвитку відносин дітей різної статі у дошкільному дитинстві [34].

Таким чином, організація педагогом спільної діяльності в закладі дошкільної освіти, врахування функціонально-рольових, емоційно-оцінних та особистісно-сміслових зв'язків між дітьми забезпечить формування позитивних стосунків між хлопчиками та дівчатками. Створить сприятливе тло для розвитку соціально-прийнятних, конструктивних взаємин, моральних якостей, притаманних представникам різної статі.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ І

Проаналізувавши наукові джерела, ми дійшли до висновку, що на даному етапі пошук ефективних умов для формування позитивного ставлення хлопчиків та дівчаток у спільній діяльності є актуальним питанням.

Позитивне ставлення до однолітків у дітей дошкільного віку розуміється як загальна позитивно-емоційна спрямованість поведінки дитини у її взаємовідносинах з іншими дітьми, яка проявляється у вмінні співчувати, розуміти стан оточуючих, готовності надавати підтримку та вступати у взаємодію у спільній діяльності. Важливу роль у формуванні позитивного ставлення до інших відіграють соціальні мотиви, які спонукають дошкільників до відповідних дій та вчинків.

Статеве виховання є необхідним компонентом успішного розвитку особистості, починаючи з дошкільного дитинства. Найбільш сприятливим періодом для формування правильного ставлення дитини до статевих ролей є старший дошкільний вік.

Для формування позитивних стосунків між хлопчиками та дівчатками важливу роль відіграє розвиток гуманних почуттів, що безпосередньо пов'язано з формуванням морально-етичних уявлень дітей. Прагнення відповідати стереотипам статевої поведінки, соціальним стандартам - важлива умова особистісного становлення малюка. Зростаючи, він привласнює поведінкові форми своєї статевої групи.

Педагоги та батьки мають навчати дітей вмінню керувати своїм емоційним станом в процесі взаємодії з іншими, розвивати гуманні почуття, зокрема, доброзичливість, тактовність, вміння радіти успіхам інших.

Ставлення дитини до однолітків виникають, реалізуються, розвиваються, перетворюються в процесі спільної діяльності - в іграх, при виконанні спільних завдань та трудових доручень. Організація педагогом спільної діяльності в закладі дошкільної освіти, виховання гуманних почуттів, врахування статевих особливостей дітей забезпечить формування позитивних стосунків між хлопчиками та дівчатками.

РОЗДІЛ II. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ СТОСУНКІВ ХЛОПЧИКІВ І ДІВЧАТОК У СПІЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Методика констатувального етапу дослідження

Проаналізувавши науково-педагогічну літературу та вивчивши теоретичні питання проблеми формування позитивного ставлення до однолітків у дітей дошкільного віку, ми перейшли до експериментальної роботи. Наша робота передбачала проведення констатувального етапу експерименту та розробку системи роботи щодо розвитку позитивних стосунків між хлопчиками та дівчатками в процесі спільної діяльності.

Мета констатувального етапу експерименту: вивчити рівень розвитку позитивного ставлення до однолітків у дітей старшого дошкільного віку.

Відповідно до мети були поставлені такі *завдання*:

1. Визначити критерії та показники розвитку ставлення до однолітків у дітей старшого дошкільного віку;
2. Відповідно до виділених критеріїв підібрати діагностичні методики;
3. Провести діагностику сформованості позитивного ставлення до однолітків у дітей дошкільного віку.

Програма експерименту передбачала реалізацію *трьох етапів*.

Перший етап – підготовчий. На цьому етапі передбачалася робота щодо визначення критеріїв та показників вивчення даного явища та підбору і розробки діагностичних методик для визначення стану сформованості позитивного ставлення хлопчиків та дівчаток один до одного.

На основі вивчення та аналізу проблеми, нами було встановлено, що найбільш дієвою для розвитку позитивного ставлення у дітей є спільна діяльність, оскільки вона є колективною діяльністю, що передбачає необхідність спілкування однолітків один з одним.

Другий етап – власне констатувальний експеримент, який проводився на базі ЗДО №360 міста Києва. Експериментом були охоплені діти дошкільного віку старшої групи у кількості 22 особи та вихователі 8 осіб.

Третій етап нашого дослідження включав обробку та інтерпретацію результатів констатувального експерименту.

На початку дослідження ми розробили критерії та показники розвитку позитивного ставлення до однолітків у дітей старшого дошкільного віку, які виділили в таблиці 2.1.

**Критерії та показники розвитку позитивного ставлення до
однолітків у дітей старшого дошкільного віку**

Таблиця 2.1.

Критерії	Показники
Розуміння стану партнера в процесі взаємодії	<ul style="list-style-type: none"> - наявність інтересу до однолітка; - прояв ініціативи до взаємодії; - здатність дитини враховувати думку партнера; - вміння привернути увагу однолітка.
Вміння вступати у взаємодію з представником протилежної статі у спільній діяльності	<ul style="list-style-type: none"> - особливість поведінки хлопчиків та дівчаток; - ставлення хлопчика до дівчинки і навпаки (уміння співчувати, розуміти стан іншої дитини).
Готовність надати підтримку однолітку	<ul style="list-style-type: none"> - уявлення дитини про стани або переживання однолітка; - уміння правильно оцінювати свої вчинки та вчинки однолітків; - поважне та доброзичливе ставлення.

На основі розроблених критеріїв та показників, нами визначені у дітей старшого дошкільного віку рівні сформованості позитивного ставлення до однолітків.

Високий рівень визначається проявом інтересу дитини до однолітка, під час спілкування. Дитина звертає на однолітка увагу, розглядає його, проявляє

ініціативність, прагне зацікавити однолітка своїми діями, залучає його у спільну діяльність, не втрачає інтересу до однолітка протягом часу. Прагне взаємодії з однолітком, виявляє яскраво виражену наполегливість у спілкуванні, бажання діяти разом. У спільній діяльності дитина враховує бажання однолітка, піклується про однолітка і приходиться на допомогу у разі невдачі. Охоче відгукується на всі ініціативні дії однолітка, активно підхоплює їх, погоджує свої дії з його діями. Використовує різні засоби спілкування, залучаючи однолітка до спільної діяльності. Особливістю поведінки дитини з однолітком є гуманна позиція, наявність сформованих уявлень про стан або переживання однолітка, адекватної самооцінки, уявлень про свої власні переживання та ступінь їх адекватного оцінювання. Труднощі у спілкуванні зумовлені деякими індивідуальними особливостями дитини, які, як правило, коригуються під впливом дитячого колективу.

Середній рівень проявляється у пасивній позиції дитини до однолітків. Вона звертає увагу на однолітка, з цікавістю спостерігає за його діями, але здалеку, не наважуючись наблизитися; дитина не завжди виявляє ініціативу, діє невпевнено, зате відгукується на ініціативу однолітка, прагне взаємодії, відповідає впливу однолітка, іноді прагне підлаштуватися під дії однолітка. У спільній діяльності з однолітками іноді ділиться іграшками, поступається ними, відгукується на пропозицію робити щось разом, не заважає однолітку. Дитина епізодично виражає свій емоційний стан (усміхається, сердиться), міміка переважно спокійна, не заражається емоціями від однолітка, використовує лише жести у відповідь звернення однолітка. Особливості поведінки дитини з однолітком виявляються у предметно-оцінювальному ставленні до однолітків. Труднощі у спілкуванні обумовлені невмінням встановлювати контакти з однолітками найчастіше через недостатній досвід спілкування чи невпевненість у собі.

Низький рівень характеризується, тим що дитина не виявляє інтересу до однолітка та його діяльності, не вступає у взаємодію з однолітком першою, починає проявляти ініціативу тільки після того, як одноліток виявив

активність або за участю дорослого (зрідка поглядає в очі, не наважуючись звернутися); якщо одноліток виявив ініціативу, то дитина не дивиться на нього, не виражає мімікою своїх почуттів, байдужа до всіх звернень однолітка. Дитина не виявляє бажання діяти спільно з однолітком, не підлаштовується під його дії, не відповідає на ініціативу однолітка, не бажає спільно з ним діяти, не реагує на прохання та пропозиції однолітка. У дитини відсутнє бажання допомогти однолітку, вона забирає іграшки, вередує, сердиться, не бажає ділитися чимось. Спостерігаються серйозні труднощі у спілкуванні, пов'язані з негативним ставленням до інших дітей.

Дана характеристика уможливила визначення відсотку дітей кожного рівня.

В межах даного етапу нашого дослідження нами було підібрано **діагностичні методики** для вивчення взаємин між дошкільниками. Методики підбирали відповідно до кожного критерію.

Згідно **першого критерію** щодо вивчення вміння дитини співчувати та розуміти стан партнера в процесі взаємодії, ми використали методику **«Діагностика розвитку спілкування з однолітками»** (автори І.Орлова, В.Холмогорова).

Мета методики: вивчення сформованості комунікативних умінь дітей дошкільного віку (див. дод.А).

Для діагностики спілкування дітей нами було організовано цілеспрямоване спостереження за ігровою діяльністю дітей. Щоб визначити дані вміння, ми використовували: параметри спілкування з однолітками; шкали оцінки параметрів розвитку спілкування з однолітками. Результати спостереження за спілкуванням дітей у ігровій діяльності заносилися до протоколу, який складався на кожну дитину (див. дод. Б). Показниками спілкування дітей з однолітками у цій методиці послужили такі параметри спілкування: *інтерес до однолітка; ініціативність; чутливість (активність); просоціальні дії; засоби спілкування.*

Для виявлення ставлення до однолітків згідно з *другим критерієм* - вміння вступати у взаємодію з однолітками у спільній діяльності, нами використовувалася методика «*Ставлення дитини до однолітків*» (автор В.Шадрикова).

Метою методики є оцінка особливостей спілкування дитини з однолітками: хлопчика з дівчинкою і навпаки. Зверталася увага на особливості поведінки, бажання вступати у взаємодію в спільній діяльності, вибір партнера для спільної діяльності, уміння співчувати, розуміти стан іншої дитини. Досвід спілкування з однолітками дуже істотно впливає на формування дитячої самооцінки. При спілкуванні в ігровій діяльності з іншими дітьми дитина виявляє індивідуальні особливості, наприклад, вміння встановлювати контакти з однолітками, вигадати цікаву гру, виконувати ті чи інші ролі тощо.

Для дітей організовували спільну дитячу діяльність і здійснювали спостереження за поведінкою кожної дитини за певними позиціями (див. дод. В). Якщо зазначена особливість поведінки властива дитині, відповідне твердження оцінюється в 1 бал, якщо ні – 0 балів. Оцінка результатів відбувається після підсумовування балів:

7-10 балів – низький рівень,

4-6 балів – середній рівень та 1-3 бали – високий рівень.

Для визначення *третього критерію* - готовність надати підтримку однолітку, ми провели *бесіду* з дітьми (див. дод. Г).

Мета бесіди: виявити уявлення дитини про стани або переживання однолітка.

Розмова проходила індивідуально з кожною дитиною, дитині поставлено десять питань, які розділені на три групи: перша – питання, що виявляють загальне оцінювальне ставлення та уявлення дитини про інших дітей, друга – питання, що дозволяють судити про рівень здатності дитини розуміти стани однолітка та адекватність їх оцінки, третя - питання, що спрямовані на вивчення уміння дитини адекватно себе оцінити, усвідомити власні переживання.

При аналізі відповіді питання першої групи фіксуються:

- а) відповіді, у яких дається негативна оцінка дитячого садка і одноліткам;
- б) відповіді, що позитивно оцінюють дитячий садок та дітей у групі;
- в) варіанти відсутності відповідей.

Аналізуючи відповіді дітей на запитання другої та третьої груп, фіксуються інші показники: а) адекватність оцінки; б) варіанти відповідей «не знаю» чи відсутність відповідей.

За показником самооцінки, нами було проведено *методику «Драбинка»*, розробниками якої є Тамара Дембо та Сусанна Рубінштейн (див. дод. Д).

Мета: вивчення самооцінки психічних станів та якостей особистості дошкільників.

Дітям пропонувалася намальована драбинка, на якій необхідно було намалювати себе на сходинці, на верхніх сходах найкращі на нижніх зліші, так само визначалися й інші якості особистості.

Отже, нами було підібрано комплекс діагностичних методик, які ми задіяли у роботі з дошкільниками.

У роботі з педагогами, ми використали *метод анкетування*. Нами було розроблено анкету (див. дод. Ж), запитання якої дають можливість дослідити практичну діяльність педагогів щодо формування позитивних стосунків хлопчиків та дівчаток в процесі спільної діяльності.

В анкетуванні взяли участь 8 вихователів. Запитання анкети спрямовані на вивчення розуміння педагогами важливості даної проблеми, включення завдань з формування позитивних стосунків між дошкільниками у різні види діяльності, диференційоване використання вправ, ігрових ситуацій з урахуванням особливостей хлопчиків та дівчаток. Нас цікавило, які методи роботи з дітьми для розвитку позитивних стосунків педагоги задіювали. Чи надавали перевагу спільній діяльності дітей різної статі.

Таким чином, нами підібрана діагностична методика констатувального експерименту, яка дозволить вивчити рівень сформованості позитивних стосунків між дошкільниками різної статі та вплив педагогів на розвиток таких стосунків між дітьми.

2.2. Вивчення сформованості позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток дошкільного віку у спільній діяльності

Проаналізувавши результати констатувального експерименту, ми мали змогу визначити рівні сформованості позитивного ставлення до однолітків у дітей старшого дошкільного віку.

Перш за все, висвітлимо результати дослідження за кожною методикою, враховуючи визначені завдання. Перша наша методика була спрямована на вивчення сформованості навичок спілкування у дітей.

В результаті проведеного спостереження, ми отримали наступні результати: низький рівень сформованості навичок спілкування з однолітками спостерігається у 22%. Дошкільники характеризуються слабо вираженими комунікативними вміннями. Діти не виявляють ініціативності у спілкуванні, не помічають однолітків, у дітей відсутнє почуття чуйності, вони не виявляють бажання діяти спільно, не підлаштовуються під дію однолітків. У цих дітей не виражені засоби спілкування: дитина не дивиться на однолітка, не виражає мімікою своїх почуттів, байдужа до всіх звернень однолітка; активна мовленнєва діяльність по відношенню до однолітка відсутня.

Середній рівень було виявлено у 65% дітей. Такі діти проявляють пасивну позицію стосовно однолітків. Вони звертають увагу на однолітка, з цікавістю спостерігають за його діями, але здалеку, не наважуючись наблизитись. Дошкільники не завжди виявляють ініціативу у спілкуванні з однолітками, діють невпевнено, зате відгукуються на ініціативу однолітка, прагнуть до взаємодії, підлягають впливу однолітка, іноді прагнуть підлаштуватися під його дію. У спільній діяльності з однолітками іноді діляться

іграшками, відгукуються на пропозицію гратися разом, не заважають одноліткам. Діти епізодично виражають свій емоційний стан (посміхаються, гніваються), міміка у них переважно спокійна, можуть заражатися емоціями від однолітка, використовують жести лише у відповідь звернення однолітка.

Високий рівень показали 13% дітей. Активно виявляють інтерес до однолітків, під час спілкування звертають увагу на однолітка, розглядають його, проявляють ініціативність, прагнуть залучити його своїми діями, поглядами до спільної діяльності, не втрачають інтересу до однолітка протягом тривалого часу. Ця категорія дітей прагне взаємодії з однолітками, виявляють яскраво виражене бажання діяти разом. У спільній діяльності діти враховують бажання однолітка, піклуються про однолітка і приходять на допомогу у разі невдачі. Охоче відгукуються на всі ініціативні дії однолітків, використовуючи різні засоби спілкування, залучаючи однолітка до спільної діяльності.

Ставлення один до одного залежало від ситуації, в якій відбувається взаємодія і від значимості партнера по спілкуванню.

Співвідношення рівнів відображено на рис. 2.1.

З рис. 2.1. ми бачимо, що рівень розвитку навичок спілкування за першим критерієм - вміння співчувати і розуміти стан однолітка, знаходиться на середньому рівні. Як було встановлено, діти прагнуть підтримувати позитивні стосунки з популярними дітьми у групі, або своїми друзями.

Для виявлення вміння вступати у взаємодію з представником протилежної статі у спільній діяльності, що відповідає другому критерію, ми звертали увагу на спілкування хлопчиків з дівчатками і навпаки. Варто відмітити, що дошкільники надавали перевагу одностатевому спілкуванню. Хлопчики вступали в контакт один з одним і лише потім в ході ігрової чи ділової взаємодії, у них складалася позитивна установка. Дівчатка навпаки, вступали у взаємодію з тими, хто їм подобається, зміст спільної діяльності для них мав другорядне значення. Бажання дитини взаємодіяти з представником протилежної статі спостерігалось рідше. Найбільше таких ситуацій було помітно під час сюжетно-рольових ігор, коли діти виконували різностатеві ролі. Спілкування між дітьми відображало стосунки в їх родині. Хлопчики намагалися копіювати тата, а дівчатка маму.

Під час спостереження було встановлено, що дівчатка більш чутливі, їм у більшій мірі притаманне почуття співпереживання, вболівання за дії свого партнера, за спільний результат. Їхнє мовлення емоційне, вони вживають приємні слова висловлюючи своє ставлення до партнера по спілкуванню; заохочуючи інших до спільної діяльності; виконання взятої на себе ролі; задоволення власної потреби. Дівчатка намагалися контролювати своє мовлення, не вживали образливих слів, розуміли, що такі слова можуть образити іншого. Вступаючи у спільну діяльність, дівчатка проявляли вибіркоче ставлення до партнера, яке було ситуативним. В одних ситуаціях вони прагнули взаємодії з одними однолітками, в інших – з іншими. Надавали перевагу дівчаткам. У спільній діяльності здебільшого керуються власним емоційним ставленням до ровесників. Хлопчики, задля виконання якоїсь спільної дії, об'єднуються у певні угруповання, в них переважають не

особистісні, а ділові стосунки. Тому в таких угрупованнях можна побачити як хлопчиків, так і дівчаток.

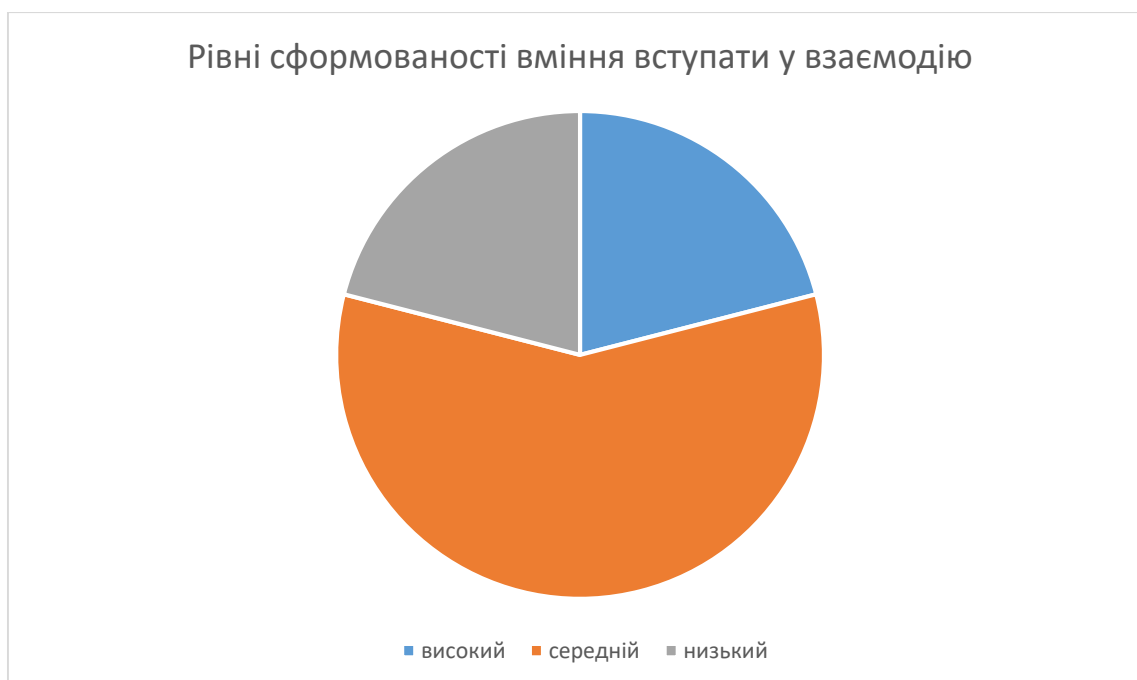
Близько 30% хлопчиків в процесі спільної діяльності проявляли деструктивні взаємини. Вони часто сперечалися з приводу виконуваної діяльності, вступали в суперечки з дівчатками, зосереджуючись на діях конструктивного характеру і не беручи до уваги емоційний стан партнера по спільній діяльності. Дівчаток значно менший відсоток (близько 16%) проявляли байдужість до емоційного стану іншого, інколи грубість, яка проявлялася у вживанні образливих слів. Також було встановлено, що ставлення дівчаток до хлопчиків певним чином залежить від того, як ті ставляться до них. Якщо це ставлення доброзичливе з одного боку, то у відповідь теж послідує позитивне ставлення.

Спостереження за поведінкою дітей у спільній діяльності дало можливість зробити наступні висновки. Низький рівень вміння взаємодіяти з однолітками виявлено у 21 % дітей, оскільки діти набрали від 7 до 10 балів. У цієї категорії дітей виявлено серйозні труднощі у спілкуванні з однолітками, пов'язані з негативним ставленням до інших дітей, вони обов'язково проявляються у відносинах хлопчиків до дівчаток.

Середній рівень показали 58% дітей. У цих дітей труднощі у спілкуванні з однолітками обумовлені невмінням встановлювати контакти в спільній діяльності, найчастіше через недостатній досвід спілкування чи невпевненості у собі.

І високий рівень вміння взаємодіяти з однолітками, набравши від 1-3 балів, показали 21 % дошкільників. Спостерігалися ситуативні труднощі у спілкуванні з однолітками, які обумовлені деякими індивідуальними особливостями дітей, які, як правило, коригуються під впливом дитячого колективу.

Результати представлені у діаграмі рис. 2.2

Отже, ми бачимо, що у дітей переважає середній рівень уміння вступати у взаємодію з однолітками.

Досліджуючи третій критерій, а саме готовність надати підтримку однолітку, ми встановили, що 36% дають негативну оцінку одноліткам у дитячому садку, відповідаючи на запитання розмови, що їм не подобається ходити до дитячого садка, тому що в їхній групі погані діти. Таким чином, ми виявили, що у даної категорії дітей, негативне оцінне ставлення та негативні уявлення про інших дітей, тому вони мають низький рівень готовності надати підтримку однолітку.

Предметно-оцінне ставлення до однолітків виявили 43%, ця категорія дітей не розуміє суб'єктивний стан однолітка, тобто що одноліток переживає в конкретній змодельованій ситуації, наприклад, якщо у нього забрати іграшку, або якщо його покарають за негативний вчинок, діти лише відповідають що одноліток жадібний, добрий тощо. У дітей частково сформовані ставлення до своїх переживань, тому у них спостерігається середній рівень готовності надати підтримку однолітку.

І лише 21% розуміють стан і переживання однолітка в конкретній ситуації, у цих дітей простежується гуманна оцінна позиція, вони приймають

всіх дітей і дають їм позитивну оцінку, а також у них сформовані уявлення про свої власні переживання та висока ступінь їхнього адекватного оцінювання, і саме у дівчаток виявлено високий рівень готовності надати підтримку однолітку.

Що стосується сформованої самооцінки, то 32 % дітей, які мають неадекватно занижену самооцінку, що ймовірно є наслідком їх підвищеної тривожності. Очевидно, що діти, що мають неадекватно занижену самооцінку, перебувають у постійному збудженому психічному стані, що виражається в стані напруженого очікування неприємностей, дратівливості, емоційної нестійкості. Дошкільнята із заниженою самооцінкою невпевнені в собі, відповідали на запитання неохоче, дивилися на всі боки, ніби шукали підтримки. У дітей цієї групи відсутня віра у свої можливості. Такі невпевненість проявляли як хлопчики, так і дівчатка.

Неадекватно завищену самооцінку мають 28 % дітей. Дошкільнята із завищеною самооцінкою вважають себе найкращими, цій групі дітей характерна переоцінка себе та своїх можливостей, самоствердження за рахунок чужих досягнень, що призводить до неадекватного сприйняття себе та однолітків.

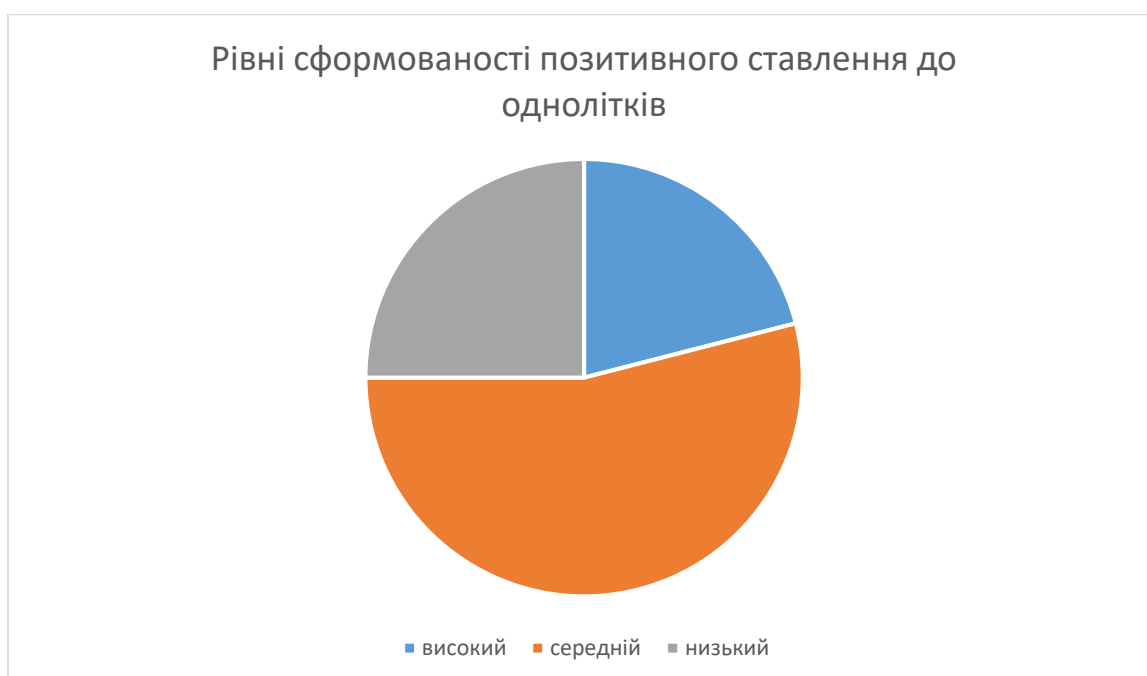
І лише 21 % дитини мають адекватну самооцінку. Діти цієї групи відповідали на запитання легко та вільно, розповідали, чому вони поставили себе на цю сходинку.

Результати за третім критерієм представлені у діаграмі (рис. 2.3.).

Проаналізувавши результати дослідження за трьома критеріями, ми визначили рівні сформованості позитивного ставлення до однолітків: **високий** рівень 18%; **середній** – 54%; **низький** -25%.

Результати представлені в діаграмі (рис.2.4).

Таким чином, результати дослідження засвідчили, що у старших дошкільників уміння позитивно ставитись до однолітків сформоване на середньому рівні.

Проаналізувавши відповіді вихователів на запитання анкети, було зроблено наступні висновки.

Що до першого запитання «Як ви розумієте поняття «позитивні стосунки»», ми отримали наступні відповіді: «це хороші взаємовідносини, які базуються на повазі один до одного», «відкриті стосунки, довірливі», «хороші стосунки», «це дружні стосунки, без образ і приниження», «це стосунки, коли один одному приходиться на допомогу» та ін. Всі вихователі розуміють дане поняття, але характеризують його по-різному.

Також всі педагоги вважають, що виховання позитивних стосунків між дітьми є важливою проблемою. Однак, коли потрібно було відповісти на запитання «Чи включаєте завдання з формування позитивних стосунків між дошкільниками у різні види діяльності?», то більшість педагогів зазначили, що спеціальні завдання не формулюють, але методи роботи, прийоми, які сприяють вихованню позитивних стосунків у дітей використовують в межах спільної діяльності дітей. Всі вихователі виділили ігрову діяльність, біля 50% зазначали трудову діяльність, де трудові обов'язки розділяли між хлопчиками і дівчатками і вони разом виконували спільні дії. Особливу увагу педагоги звернули на організацію спільної діяльності дітей в куточку живої природи. На думку вихователів, така взаємодія дітей сприяла формуванню позитивних стосунків.

Відповідаючи на запитання «Які методи роботи з дітьми для розвитку позитивних стосунків задіюєте?», педагоги виділили наступні: комунікативні вправи та ігри, розігрування ситуацій, сюжетно-рольові ігри, драматизація змісту художніх творів, читання художньої літератури та обговорення вчинків та дій персонажів, етичні бесіди, або бесіди на основі прочитаного твору та ін.

Тобто, педагоги використовують у практичній роботі методи на розвиток позитивних стосунків між дітьми, але така діяльність відбувається в межах реалізації інших освітніх завдань.

Не всі педагоги враховують диференційований підхід при підборі вправ, завдань, ігрових ситуацій для хлопчиків і дівчаток. З усіх опитаних тільки 36% педагогів зазначили, що враховують, 42% - написали «частково», а решта 23% - не враховують. Підбір методів здійснюють без врахування статевої приналежності дітей.

Відповіді на останнє запитання «Якій спільній діяльності надасте перевагу?», були поділені навпіл. Одна чакстина вихователів зазначила ігрову діяльність, а інша – трудову. Тому, можемо зробити висновок, що у закладі дошкільної освіти в однаковій мірі організовується як ігрова, так і трудова спільна діяльність, яка виступає ефективним засобом розвитку позитивних стосунків між дітьми дошкільного віку. Однак, статевим особливостям дітей не всі педагоги приділяють належну увагу при вихованні позитивних взаємостосунків. Тому подальша наша робота пов'язана з виділенням та обґрунтуванням педагогічних умов та розробкою система роботи з формування позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток дошкільного віку у спільній діяльності.

Таким чином, аналіз результатів проведеного дослідження засвідчує, що у старших дошкільників уміння позитивно ставитись до однолітків сформоване на середньому рівні, однак наявність низького рівня актуалізує необхідність розробки системи роботи, форми і методи якої будуть сприяти розвитку позитивних стосунків старших дошкільників у спільній діяльності з урахуванням їх стевих особливостей.

2.3. Обґрунтування педагогічних умов та система роботи з формування позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток дошкільного віку у спільній діяльності

Теоретичний аналіз отриманих експериментальних матеріалів на етапі констатувального експерименту уможливив визначення педагогічних умов формування позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток дошкільного віку у спільній діяльності. Такими умовами є: *визначення завдань формування позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток; формування у дітей дошкільного віку адекватної самооцінки; залучення хлопчиків та дівчаток до виконання спільних видів діяльності; стимулювання дітей до зіставлення результатів своєї продуктивної діяльності та діяльності однолітків.*

Обґрунтовуючи виділені нами педагогічні умови формування позитивних стосунків старших дошкільників, слід зазначити про те, що важливу роль у цьому процесі відіграють педагоги та батьки. Але роль дорослого у цьому процесі не обмежується лише створенням умов. Вона полягає ще й у тому, щоб активно допомагати дітям в засвоєнні соціально-прийнятних позитивних взаємостосунків один з одним.

Для реалізації *першої педагогічної умови* нами визначені завдання формування позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток.

Відповідними завдання є:

- спонукати дітей до прояву чуйності та доброзичливості при взаємодії з представниками іншої статі;
- навчати дітей конкретним способам подолання свого емоційного неблагополуччя;
- сприяти збагаченню практичних дій, спрямованих на надання допомоги однолітку;
- розвивати здібності до довільної психічної саморегуляції та самоконтролю, можливості керувати своїми емоціями, діями;
- виховувати доброзичливе ставлення дітей один до одного;

– стимулювати бажання дітей до спільної діяльності з однолітками.

Перш ніж приступити до розробки власної системи роботи, ми проаналізували парціальні програми Т.Піроженко, О.Хортман «Вчимося жити разом» [36]. Л.Лохвицької «Скарбниця моралі» [29]. Також була опрацьована освітня програма розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі» [58], авторський колектив О.Аксьонова, А.Аніщук, Л.Артемова та ін.

Система роботи включає такі методи та форми роботи: розгляд малюнків та фотографій, що відображають знайомі для дитини життєві ситуації та переживання; вільне та тематичне малювання; вправи (наслідувально-виконавчого та творчого характеру), у яких дітям пропонується вирішити знайомі їм моральні проблеми; етюди на вираження окремих якостей характеру та емоцій; імпровізації; ігри: сюжетно-рольові, словесні, рухливі, ігри з правилами; пояснення сенсу власного вчинку та вчинку однолітка; читання художніх творів з описом типових моральних ситуацій та подальше обговорення вчинків героїв; розмови.

Основна ідея системи роботи з дітьми спирається на реалізацію *наступної педагогічної умови* - формування у дитини дошкільного віку адекватної самооцінки, тому що коли дитина впевнена в собі і перебуває в «згоді з самою собою», приймає себе, тоді вона готова до прийняття та розуміння інших, а це, у свою чергу, сприяє розвитку позитивної самооцінки, зниження тривожності та сприятливого спілкування з оточуючими їй однолітками.

Оскільки самооцінка дошкільника значною мірою залежить від оцінки однолітків, то розроблена система роботи спрямована на розвиток навичок спілкування та створення сприятливого мікроклімату у групі. Девіз звучить наступним чином:

«Зрозумій себе - зрозумієш інших людей

І поряд з тобою буде багато друзів».

Так як у дошкільному віці провідний вид діяльності - гра, тому ми використовували різні види ігор з дітьми, які сприяють розвитку почуття

спільності один з одним, вчать помічати переваги та переживання однолітка і допомагають йому в ігровій та реальній взаємодії. Участь дітей у тій чи іншій грі завжди є добровільною.

Однією з умов проведення ігор - це відсутність будь-яких зовнішніх атрибутів. Усі предмети та події ігрового сюжету уявні, тобто, позначаються предметами звичайного оточення. Наприклад, подорожуючи на безлюдний острів, діти долають перешкоди: гори, річки (стілці, лави тощо).

Кожна зустріч з дітьми починається із «зустрічі», якою є гра «Сигнал», де діти налаштовуються на сприйняття одне одного.

Метою гри є відмова від мовних способів спілкування, до яких діти звикли, і перехід до жестових і мімічних засобів комунікації, які вимагають більшої уваги інших.

Таким чином, можна виключити виникнення сварок, суперечок, договорів тощо. У кожній грі вводиться особлива мова умовних сигналів, якими учасники можуть обмінюватися під час спілкування.

Потім проводяться ігри та вправи на розвиток уваги до однолітка, де одноліток стає смисловим центром усіх ігор. Підлаштовуючись до іншого та повторюючи його дії, діти вчать помічати найдрібніші деталі рухів, міміки, інтонацій своїх ровесників. Об'єкти уваги найрізноманітніші: голоси, міміка, емоції, одяг тощо.

Наприклад: «Вгадай, хто подав голос?», «Хто до тебе торкнувся?», «Хто найвеселіший; галасливий; сумний?» і т.п. У процесі ігор дитина має максимально зосередитися на однолітку. Всі ігри спрямовані на розвиток здатності побачити та відчути однолітка (див. дод. 3).

Ігри на розвиток уваги змінюються психогімнастикою, під час якої поєднується діяльність психічних функцій - мислення, емоцій, рухів.

Психогімнастика для дошкільників: етюди та вправи (див. дод.К).

Пропонуються наступні вправи: «Навчаємось розслаблятися», «Вчимося виражати різні емоції», «Моделі бажаної і небажаної поведінки».

Наприклад, до першої групи вправ відноситься вправа «Сонне кошеня». Діти сідають на підлогу і зображують сонне кошеня (потягнулися, позіхнули, покліпали очима, схилили голову набік і закрили очі на кілька секунд).

Засвоюючи вміння виражати різні емоції, хлопчики та дівчатка програють наступні етюди: «Неслухняний Сашко», «Даша та лялька Катюшка» або «Вова та цуценя». Програваючи дані етюди та вправи, діти отримують задоволення, фантазують, засвоюють статево-рольову поведінку, виконуючи відповідні ролі.

Наступний етап – це ігри спрямовані на занурення дітей у спільні для всіх переживання як радісні, так і тривожні. Уявне почуття загальної небезпеки, що створюється в іграх, об'єднує і пов'язує дошкільників. Також організовуються вправи, створені задля засвоєння навичок вміння бачити і усвідомлювати себе, однолітків, підвищення самооцінки і зняття тривожності (див. дод. Л).

Насутупна умова - залучення хлопчиків та дівчаток до виконання спільних видів діяльності.

Організовується спільна ігрова діяльність хлопчиків та дівчаток з використанням життєвих ситуацій. При організації спільної діяльності дітей слід дотримуватися наступних умов: до спільної ігрової діяльності діти із завищеною самооцінкою вступають у ігрові стосунки та виявляють симпатію до дітей із заниженою самооцінкою. Щоб діти із заниженою самооцінкою відчувати себе у ролі лідера, пропонуємо гру «Піжмурки». Під час такої гри, діти із завищеною самооцінкою мають змогу змінити свою поведінку на адекватну, а діти з низькою самооцінкою можуть отримувати приємні емоції з того, що їх помітили, і намагатися виконувати всі правила гри.

Дошкільники з неадекватною завищеною самооцінкою вчать поступатися своїм одноліткам по грі та дружньо ставитися до них. А діти з неадекватною низькою самооцінкою відчують себе потрібними, важливими та значущими.

На завершальному етапі вводяться рольові ігри, у яких діти надають один одному допомогу та підтримку у важких ігрових ситуаціях. Стає можливим вербальне вираження свого ставлення до однолітка, яке за правилами гри повинно мати виключно позитивний характер (компліменти, добрі побажання, підкреслення переваг іншого тощо).

Організація ігор та занять, в яких діти надають один одному реальну допомогу у спільній діяльності

Гра «Майстер і підмайстри»

Мета: змагання дошкільників за успіх товариша.

Хід гри. До гри залучаються як хлопчики, так і дівчатка. Одна дитина виконує роль майстра, а інші – підмайстри, які мають йому допомагати. Створюється декілька таких груп. Майстер виконує основну роботу, наприклад, складає аплікацію, а діти - підмайстри всіляко допомагають йому (при аплікації — вирізати необхідні деталі, при ліпленні — допомагають розминати пластилін, ліпити окремі деталі і т.д.).

Такі форми спільної ігрової діяльності сприяють розвитку здібностей надавати допомогу іншому, здатності приймати задуми іншого та радіти його успіху.

На даному етапі реалізується *четверта педагогічна умова* – стимулювання дітей до зіставлення результатів своєї продуктивної діяльності та діяльності однолітків у різних ситуаціях.

Занурюючись у світ різноманітних видів спільної продуктивної діяльності, діти поступово виявляють уміння співчувати, співпереживати, надавати взаємодопомогу одноліткам, порадивши дитині допомогти однолітку, тим самим ми привертаємо її увагу до стану іншої дитини. Тим самим у дитини виникає взаємна симпатія, доброзичливість до однолітка, формується позитивне ставлення до інших дітей.

У результаті спільної продуктивної діяльності діти спілкуються один з одним і вся робота спрямована на підвищення рівня змісту дитячих висловлювань у процесі продуктивної діяльності. У процесі спілкування діти

зіставляють результати своєї діяльності та діяльності інших дітей. Спілкуючись під час продуктивної діяльності, діти збагачують один одного знаннями, оцінками, обмінюються враженнями, емоційним ставленням до результатів продуктивної діяльності, способів її зображення.

Таким чином, під впливом педагога діти набувають уміння аналізувати свою поведінку чи поведінку своїх однолітків, аналізують спірні ситуації та роблять деякі висновки: «Не можна забирати, так робити погано» або «Давай грати разом: спочатку я, а потім ти» тощо.

Для виникнення та розвитку позитивних стосунків між дітьми необхідна спеціальна організація *занять*, у яких діти набувають досвіду взаємодії.

Пропонуємо оптимальні *методичні прийоми* навчання співробітництву:

- демонстрація «позитивних» та «негативних» способів взаємодії з ігровим персонажем, іншим дорослим, дитиною та подальше їх обговорення;
- переключення уваги дитини з дорослого на однолітка;
- створення ситуації нестачі матеріалу;
- створення ситуації вибору: завдання, способу виконання, матеріалу, партнера;
- вироблення правил взаємодії на занятті та фіксація їх за допомогою умовних позначень;
- особлива організація простору заняття.

У рамках організації образотворчої діяльності можна запропонувати дітям індивідуальне малювання на тему «Портрет друга».

Дітям пропонується намалювати портрет одного з учасників групи так, щоб решта могла здогадатися, хто намальований. Після того, як діти закінчують малювати, вони демонструють свої малюнки іншим дітям, які, своєю чергою, відгадують, чий це портрет. Після того, як портрет відгадали, автор розповідає про ту дитину, яку намалював: що йому подобається у ній. Потім діти дарують намальовані портрети один одному.

Колективне малювання «Малюнок по колу»

Мета: формування доброзичливих взаємин між дітьми.

Дітям дається час подумати, що вони хочуть намалювати. Потім надається інструкція про те, що малювати потрібно до певного сигналу, після якого малюнок слід передати іншій дитині по колу. Отримавши малюнок сусіда потрібно спробувати вгадати задум і продовжити малювання і т.д. до сигналу – 1-2 хвилини. Як тільки до дітей повернуться їхні малюнки – виконання завдання закінчено.

Отримавши свої малюнки діти діляться враженнями про те, чи вгадали чи не вгадали інші діти про їх задум, які почуття викликав у них закінчений малюнок.

Вправа «Чарівний стілець»

Мета: створення умов для доброзичливих взаємин хлопчиків та дівчаток.

Одна дитина сідає у центр на «чарівний» стілець, інші говорять про неї ніжні, лагідні слова, компліменти. Дозволяється погладити сидячого, обійняти, поцілувати.

Умовою гри є те, що хлопчики говорять компліменти дівчаткам, а дівчатка хлопчикам.

Вправа «Комплімент»

Мета: розвивати навички спілкування, виховувати позитивне ставлення до представників іншої статі.

Вправа виконується у колі. Одна дитина бере м'ячик і кидає його іншій. Умовою вправи є вибір партнера протилежної статі. Тобто дівчатка кидають хлопчикам і навпаки. Той, хто ловить м'ячик, повертає власнику із приємними словами про нього. Кожна дитина може кидати м'ячик стільки разів, скільки захоче. Після сказаних приємних слів м'ячик передається наступній дитині.

Закінчується ігрова діяльність ритуалом прощання: діти сидять на підлозі. Педагог зазначає, що кожен із присутніх дітей унікальний, дуже цікавий, відзначаються позитивні якості кожної дитини.

Вправа «Ласкаві звернення» (автор А.Аніщук)

Мета: збагачувати словник дітей ласкавими словами, розвивати ввічливість, тактовність.

Хід: вибираємо пару дітей – хлопчика і дівчинку – пропонуємо їм стати напроти у різних кінцях кімнати. Гусячим кроком (крок за кроком) рухатися назустріч, на кожному кроці по чергово звертатись один до одного ласкавими словами. Решта дітей стежать, щоб раніше вжиті слова не повторювались.

Вправа «Привіт, друже»

Мета: навчити дітей ввічливо звертатися один до одного, активізувати різні форми звертання.

Хід: діти по колу вітаються один з одним, називаючи ім'я сусіда, який у свою чергу відповідає на привітання і звертається до наступного. При повторному виконанні вправи до імені додаються добрі побажання. Дивитися потрібно прямо у вічі тому, до кого звертаєшся і говорити лагідним голосом.

Гра «Хто знає більше ввічливих слів»

Мета: збагачення словника дітей ввічливими словами.

Хід гри: Діти стають у коло і діляться на дві команди. Ведучий-дорослий, який стоїть у центрі кола, звертається до учасників гри із запитаннями:

- Які слова потрібно говорити, коли вітаєшся?
- Які слова потрібно говорити, коли звертаєшся до когось із проханням?
- Які слова ми говоримо прощаючись?
- Які слова говоримо, коли вибачаємось?
- Які слова говоримо, коли висловлюємо побажання? І т.д.

Переможе та команда, учасники якої назвуть більше ввічливих слів.

Всі ігри, представлені в цій системі роботи функціональні, застосовуючи їх, можна вирішувати різні завдання, для однієї дитини може бути засобом підвищення самооцінки, для іншої надавати тонізуючий ефект, для третьої може з'явитися школою колективного спілкування.

Запропоновані ігри є спеціально збудованою поетапною системою, кожна гра спирається на попередню і готує наступну. Запропонована послідовність ігор, сприяє розвитку різних аспектів взаємин дітей.

Отже, реалізація даної системи роботи сприяє розвитку у дошкільників позитивного ставлення до однолітків.

Під впливом дорослих- педагогів і батьків дошкільник має засвоїти статеvu роль або модель поведінки по відношенню до представників протилежної статі. Тому для педагогів запропоновано *методичні рекомендації на тему «Взаємини дитини з однолітками»* (див. дод. М).

Статеворольову поведінку відпрацьовують у таких видах діяльності:

- сюжетно-рольові ігри — у них хлопчики та дівчатка відображають життя сім'ї («Сім'я на відпочинку», «Приймаємо гостей», «Відзначаємо свято» тощо) або ту чи ту професійну діяльність;
- театралізовані проблемні ситуації — у них персонажі демонструють кілька варіантів поведінки;
- побутові ситуації — під час них відпрацьовують взаємодопомогу, підтримку (чергування, підготовчі режимні моменти перед прогулянкою, сном, обідом).

Запропонована спільна діяльність сприятиме формуванню у дітей різної статі позитивного ставлення один до одного, закріпленню норм та правил статеворольової поведінки.

Таким чином, нами розроблена система формування позитивних стосунків між дітьми різної статі у процесі спільної діяльності. Для педагогів представлено методичні рекомендації, врахування яких забезпечить створення оптимальних умов для розвитку у дошкільників дружніх, приязних стосунків між собою.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Нами здійснено діагностичне дослідження щодо вивчення рівня розвитку позитивного ставлення у дітей старшого дошкільного віку до однолітків. Визначено критерії та показники, за якими і вивчали рівень позитивного ставлення дітей до своїх однолітків. Ними є: розуміння стану партнера в процесі взаємодії (наявність інтересу до однолітка, прояв ініціативи до взаємодії; здатність дитини враховувати думку партнера; вміння привернути увагу однолітка); вміння вступати у взаємодію з представником протилежної статі у спільній діяльності (особливість поведінки хлопчиків та дівчаток; ставлення хлопчика до дівчинки і навпаки, уміння співчувати, розуміти стан іншої дитини); готовність надати підтримку однолітку (уявлення дитини про стани або переживання однолітка; уміння правильно оцінювати свої вчинки та вчинки однолітків; поважне та доброзичливе ставлення).

Визначено три рівні сформованості позитивного ставлення до однолітків: *високий, середній, низький*. На високому рівні перебуває 18 % дітей; середньому – 54 %; низькому – 25 %. Переважна більшість дітей перебуває на середньому рівні. Виявлення низького рівня актуалізує виховну роботу з цією категорією дітей з метою розвитку позитивного ставлення до дітей. Встановлено, що дівчатка більш чутливі, їм у більшій мірі притаманне почуття співпереживання, вболівання за дії свого партнера, за спільний результат. Ставлення дівчаток до хлопчиків певним чином залежить від того, як ті ставляться до них. Якщо це ставлення доброзичливе з одного боку, то у відповідь теж послідує позитивне ставлення. Хлопчики, задля виконання якоїсь спільної дії, об'єднуються у певні угруповання, в них переважають не особистісні, а ділові стосунки. Хлопчики вступали в контакт один з одним і лише потім в ході ігрової чи ділової взаємодії, у них складалася позитивна установка.

Встановлено, що у закладі дошкільної освіти в однаковій мірі організовується як ігрова, так і трудова спільна діяльність, яка виступає ефективним засобом розвитку позитивних стосунків між дітьми дошкільного віку. Однак, статевим особливостям дітей не всі педагоги приділяють належну увагу при вихованні позитивних взаємостосунків. Тому подальша наша робота пов'язана з виділенням та обґрунтуванням педагогічних умов та розробкою система роботи з формування позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток дошкільного віку у спільній діяльності.

Розроблено систему формування позитивних стосунків між дітьми різної статі у процесі спільної діяльності, яка включає заняття, ігри, вправи, які сприяють розвитку почуття спільності у дітей, вчать помічати переваги та переживання однолітка і допомагають йому в ігровій та реальній взаємодії. Запропонована спільна діяльність сприятиме формуванню у дітей різної статі позитивного ставлення один до одного, закріпленню норм та правил статево-рольової поведінки.

Для педагогів представлено методичні рекомендації, які зорієнтують їх в організації спільної діяльності, що сприятиме розвитку позитивних взаємин між дітьми, формуванню статево-рольової поведінки.

ВИСНОВКИ

Внаслідок проведення дослідження, ми прийшли до таких висновків за висунутими у дослідженні завданнями.

За першим завданням:

Проаналізувавши наукові джерела, ми з'ясували, що вирішенням цієї проблеми займалися такі дослідники як: Т. Богданова, А.Гончаренко, Г.Карпова, Я.Коломінський, В.Котирло, В.Луценко, Д.Менджерницька, Т.Рєпіна, Є. Смирнова, В.Нечаєва, Л. Пен'євськ, І.Підлипняк та ін.

Проблемі статевої відмінностей та їх урахування в педагогічній роботі присвячено ряд праць таких вчених, як: В.Авраменкової, А.Аніщук, Т.Говорун, В.Єремєєвої, В.Кагана, Я.Коломійського, О.Кононко, Т.Лоскутової, Ю.Савченко, Т.Титаренко, В.Хризманта та ін.

Проаналізувавши погляди дослідників з цієї проблеми, нами узагальнено визначення «позитивне ставлення». Так позитивне ставлення до однолітків у дошкільників слід розуміти як загальну позитивно-емоційну спрямованість поведінки дитини в її взаємовідносинах з дітьми, яка проявляється в умінні співчувати, розуміти стан оточуючих, готовності надавати підтримку та вступати у взаємодію у спільній діяльності.

Важливу роль у формуванні позитивного ставлення до інших відіграють соціальні мотиви, які спонукають дошкільників до відповідних дій та вчинків.

За другим завданням:

Особливості формування позитивних стосунків між хлопчиками і дівчатками в дошкільному дитинстві досліджували С.Рубінштейн, Є.Смирнова, Л.Божович, О. Рузька, М.Лісіна, Я.Коломінський, О.Авраменко, Ю. Савченко, Т.Поніманська та ін. Вчені зазначають, що при формуванні позитивних стосунків важливу роль відіграє розвиток гуманних почуттів у дітей, що безпосередньо пов'язано з формуванням морально-етичних уявлень дітей. Виділяють три складники морального виховання. Перший – засвоєння елементарних правил поведінки, внаслідок чого формуються початкові

моральні почуття; на другому з'являються перші етичні уявлення; на третьому виробляються моральні переконання, звички поведінки.

Важливим чинником становлення статево-рольової соціалізації дітей різної статі є сім'я. Вирішальним для формування позитивного ставлення до інших є модель сімейного життя в багатьох її аспектах. Малюк є свідком стосунків між членами родини, їх ставлення один до одного. У дитини формується особистий досвід, первинні установки, які в подальшому можуть доповнюватися, в залежності від розширення кола соціальної взаємодії, змінюватися, але ніколи не зникнуть.

У числі соціально-психологічних факторів, що впливають на психофізіологічний розвиток дітей, на формування та реалізацію їх пізнавальних здібностей та особистісних властивостей, на усвідомлення себе з позиції статі та статево-рольової поведінки, провідними є культурні та етичні традиції соціуму, які формують систему особистісних цінностей, мотивацію дій, характер. Поведінка батьків та іншого оточення дитини закладає емоційну установку та комплекс уявлень про чоловічі та жіночі стереотипи статевої ролі у поведінці людини.

Таким чином, формуванню позитивних стосунків між хлопчиками і дівчатками в дошкільному дитинстві сприятиме розвиток особистісних якостей дитини, її самосвідомості, накопичення дитиною соціального досвіду, засвоєння варіантів чоловічої і жіночої ролі форм поведінки, освоєння соціально ціннісних моделей взаємодії та культури мовленнєвої взаємодії.

Педагоги та батьки мають навчати дітей вмінню керувати своїм емоційним станом в процесі взаємодії з іншими, розвивати гуманні почуття, зокрема, доброзичливість, тактовність, вміння радіти успіхам інших, уважно слухати, не перебиваючи інших, відстоювати свою точку зору соціально-прийнятними способами та засобами.

За третім завданням:

Розкрито значення спільної діяльності для формування позитивних стосунків дітей різної статі. Встановлено, що залучення дитини до роботи

разом з ровесниками допомагає їй відчувати й зрозуміти необхідність виконувати загальноприйняті норми та правила взаємодії, формує вміння підпорядковувати свої особисті цілі й наміри груповим заради успіху загальної справи. При цьому важлива роль відводиться формуванню у дітей статево-рольової поведінки. Правильно організована спільна діяльність дітей сприяє тому, що вони поступово навчаються поважати товаришів, розуміти їхні бажання, інтереси, вболівати не лише за свою частку праці, а й за роботу своїх товаришів та її кінцевий результат; сюжетно-рольова гра закріплює навички позитивного ставлення до представників протилежної статі.

Спільні переживання радощів успіху або смутку з приводу тимчасових невдач, зближують дітей, згуртовують їх навколо єдиної мети. Емоційне піднесення сприяє розвиткові дружніх взаємин не лише в колективній діяльності, а й у повсякденному спілкуванні, вихованню дружніх відносин

Організація педагогом спільної діяльності в закладі дошкільної освіти, врахування функціонально-рольових, емоційно-оцінних та особистісно-смыслових зв'язків між дітьми забезпечить формування позитивних стосунків між хлопчиками та дівчатками. Створить сприятливе тло для розвитку соціально-прийнятних, конструктивних взаємин, моральних якостей, притаманних представникам різної статі.

За четвертим завданням:

У ході дослідження було проведено експериментальну роботу, де ми розробили критерії та показники сформованості позитивного ставлення до однолітків дітей дошкільного віку та визначили рівні сформованості позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток у спільній діяльності. Критеріями та показниками є: розуміння стану партнера в процесі взаємодії (наявність інтересу до однолітка, прояв ініціативи до взаємодії; здатність дитини враховувати думку партнера; вміння привернути увагу однолітка); вміння вступати у взаємодію з представником протилежної статі у спільній діяльності (особливість поведінки хлопчиків та дівчаток; – ставлення хлопчика до дівчинки і навпаки, уміння співчувати, розуміти стан іншої дитини);

готовність надати підтримку однолітку (уявлення дитини про стани або переживання однолітка; уміння правильно оцінювати свої вчинки та вчинки однолітків; поважне та доброзичливе ставлення).

Окреслені критерії і показники виступили підґрунтям для виокремлення рівнів сформованості позитивного ставлення до однолітків: високий, середній, низький. На високому рівні перебуває 18 % дітей; середньому – 54 %; низькому – 25 %. Отже, переважна більшість дітей перебуває на середньому рівні. Виявлення низького рівня актуалізує виховну роботу з цією категорією дітей з метою розвитку позитивного ставлення до дітей. Встановлено, що дівчатка більш чутливі, їм у більшій мірі притаманне почуття співпереживання, вболівання за дії свого партнера, за спільний результат. Ставлення дівчаток до хлопчиків певним чином залежить від того, як ті ставляться до них. Якщо це ставлення доброзичливе з одного боку, то у відповідь теж послідує позитивне ставлення. Хлопчики, задля виконання якоїсь спільної дії, об'єднуються у певні угруповання, в них переважають не особистісні, а ділові стосунки.

Встановлено, що у закладі дошкільної освіти в однаковій мірі організовується як ігрова, так і трудова спільна діяльність, яка виступає ефективним засобом розвитку позитивних стосунків між дітьми дошкільного віку. Однак, статевим особливостям дітей не всі педагоги приділяють належну увагу при вихованні позитивних взаємостосунків. Тому подальша наша робота пов'язана з виділенням та обґрунтуванням педагогічних умов та розробкою система роботи з формування позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток дошкільного віку у спільній діяльності.

За п'ятим завданням:

Виділено і обґрунтовано педагогічні умови та розроблено систему роботи щодо формування позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток у спільній діяльності.

Педагогічними умовами є: *визначення завдань формування позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток; формування у дітей дошкільного віку*

адекватної самооцінки; залучення хлопчиків та дівчаток до виконання спільних видів діяльності; стимулювання дітей до зіставлення результатів своєї продуктивної діяльності та діяльності однолітків.

Обґрунтовуючи виділені нами педагогічні умови формування позитивних стосунків старших дошкільників, слід зазначити про те, що важливу роль у цьому процесі відіграють педагоги. Тому нами розроблена система роботи формування позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток, яку педагоги зможуть використовувати у своїй практичній діяльності.

Основна ідея системи роботи спирається на формування у дитини дошкільного віку адекватної самооцінки, тому що коли дитина впевнена в собі і перебуває в «згоді з самою собою», приймає себе, тоді вона готова до прийняття та розуміння інших, а це, у свою чергу, сприяє розвитку позитивної самооцінки, зниження тривожності та сприятливого спілкування з оточуючими їй однолітками

Організація спільної ігрової діяльності хлопчиків та дівчаток передбачала використання життєвих ситуацій. Такі форми спільної ігрової діяльності сприяють розвитку здібностей надавати допомогу іншому, здатності приймати задуми іншого та радіти його успіху. У межах розробленої системи роботи були запропоновані оптимальні методичні прийоми навчання співробітництву.

Занурюючись у світ різноманітних видів спільної продуктивної діяльності, діти поступово виявляють уміння співчувати, співпереживати, надавати взаємодопомогу одноліткам, порадивши дитині допомогти однолітку, тим самим ми привертаємо її увагу до стану іншої дитини. Тим самим у дитини виникає взаємна симпатія, доброзичливість до однолітка, формується позитивне ставлення до інших дітей.

Запропонована спільна діяльність сприятиме формуванню у дітей різної статі позитивного ставлення один до одного, закріпленню норм та правил статевої поведінки.

Для педагогів представлено методичні рекомендації, врахування яких забезпечить створення оптимальних умов для розвитку у дошкільників дружніх, приятних стосунків між собою.

Викладені у дослідженні результати не розглядаються як вичерпні, такі, що повністю вирішують проблему формування позитивних стосунків хлопчиків і дівчаток у спільній діяльності. Перспективними залишаються такі аспекти проблеми, як вивчення особливостей формування позитивних стосунків між дітьми засобом художньої літератури, засобами вправ та завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абраменкова, В. В. Соціальна психологія дитинства: розвиток відносин дитини на дитячій субкультурі. М: Моск. психол.-соціал. ін-т; Воронеж: НВО МОДЕК, 2000. 416 с.
2. Абраменкова, В. В. Сорадование и сострадание в детской картине мира. М.: ЭКО, 1999. 224 с.
3. Авраменко О. В. Психологические особенности межличностных отношений в дошкольной группе детского сада: автореф. дис. ... на соиск. учен. степ. канд. психол. наук . Минск, 2012. 18с.
4. Академічний тлумачний словник української мови: URL: <http://sum.in.ua/>
5. Ананьєв, Б. Г. Вибрані психологічні праці: у 2 т. Т.2 / за ред. А. А. Бодальова та ін.М. : Педагогіка, 2009.288 с.
6. Аніщук А. М. Статеві особливості мовленнєвого самовираження старших дошкільників. Наукові записки Ніжинського держ. ун-ту імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2006. № 4. С. 30–34.
7. Аніщук А.М. Педагогічні умови оптимізації мовленнєвого самовираження дошкільників різної статі: дис. ...канд. пед. наук: 13.00.08 . К., 2009. 258 с.
8. Базовий компонент дошкільної освіти України / під керівництвом Т.О.Піроженко. К.: Видавництво, 2021. 26 с.
9. Берк Л. Розвиток дитини : пер. з англ.; ред. Л.Винокурова. СПб.: Мова, 2006. С. 254 – 262.
10. Бодальов, А. А. Психологія спілкування / А. А. Бодальов. М: Модек, 1996. 350 с.
11. Божович, Л. І. Особистість та її формування у дитячому віці. М.: Просвітництво, 2008. 464 с.
12. Великий психологічний словник / Упоряд. та заг. ред. Б. Мещеряков, В.Зінченко. СПб.: Прайм-ЄВРОЗНАК, 2004. 672 с.

13. Ветлугина Н.А. Основные проблемы художественного творчества детей. Художественное творчество и ребенок. М.: Педагогика, 1972. 287с.
14. Выготский, Л.С. Собрание сочинений текст: в 6 т. М., 2013. 368 с.
15. Говорун Т.В. Соціалізація статі як фактор розвитку Я-концепції : монографія. Київ, 2002. 375 с.
16. Гончаренко А. М. Педагогічні умови становлення гуманних взаємин старших дошкільників: дисертація канд. пед. наук: 13.00.08. Інститут проблем виховання АПН України. К., 2003. 214 с.
17. Дослідження самооцінки за методикою Дембо – Рубінштейн: URL: <https://freestyle.in.ua/doslidzhennya-samoocinki-za-metodikoyu-dembo-rubinshtejn/>
18. Ерофеева Т.И. Педагогические условия формирования доброжелательных взаимоотношений у детей старшего дошкольного возраста: автореф. дисс. ... канд. пед. Наук. 1986. 16 с.
19. Коломінський Я. Л. Дитяча психологія: навчальний посібник для студентів пед. ін-тов. Мінськ: Університетська, за спец. № 2110 «педагогіка та психологія (дошкільна)». 1988. 400 с.
20. Коломінський Я. Л. Психологія взаємин у малих групах. Спілкування та вікові особливості. Мн.: БДУ, 2006. 250 с.
21. Коломінський, Я. Л. Психологія дитячого колективу: Система особистих взаємостосунків: Нар. освіта, 1984. 239с.
22. Кононко О.Л. Психолого-педагогічні умови становлення позиції «Я – у світі» на ранніх етапах онтогенезу. Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Київ : Пед. думка. 1999. Кн. 1. С. 23–31.
23. Котирло В. К., Титаренко Т.М., Приходько Ю.А. та ін. Формування взаємостосунків дошкільників в дитячому садку і сім'ї. АПН, НІП психології. : Педагогіка, 1987.141 с.
24. Котирло В.К. Виховання гуманних почуттів у дітей. Київ, 2007. С.112-117 .

25. Кульчицька О. І. Формування взаєностосунків дітей. Дошкільне виховання. 2014. №3. С.50-54.
26. Леонтьєв О.О. Педагогічне спілкування. М.: Знання, 1979. 48с.
27. Лісіна М.І. Розвиток спілкування дошкільнят з однолітками/під ред. А.Г.Рузької. М., 1989. С.144-165.
28. Ломов Б. Ф. Спілкування як проблема загальної психології. Методологічні проблеми соціальної психології. М.: Наука, 1975. С. 124-135.
29. Лохвицька Л. В. Скарбниця моралі: Програма з морального виховання дітей дошкільного віку. Вид. 2-ге, оновл. зі змін. і доповн. 2019. 128 с.
30. М'ясищев В.М. Психологія стосунків. Вибр. психол.праці /ред. А.А.Бодалева. М.: Вид-во Ін-ту практичної психології. Воронеж: НВО «МОДЕК», 1995. 365 с.
31. Обозов Н. Н. Психологія міжособистісних стосунків. Київ: Либідь, 2000. 192 с.
32. Орлова А. А. Діагностика ефективності професійного навчання в Україні. Соціально-трудова відносина: теорія та практика. 2013. № 1. С. 169-175. . URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2013_1_27
33. Павленчик В. А. Формування позитивних взаємин дітей 6-го року життя у спільній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2012. 25 с.
34. Петровский А. В. Личность. Деятельность. Коллектив. М.: Политиздат, 1982. 255 с.
35. Підлипняк І.Ю. Міжособистісне спілкування дітей у різновіковій групі дошкільного закладу. URL: <file:///D:/Download/1263-Текст%20статті-2225-1-10-20190420.pdf>С.211-216.
36. Піроженко Т.О., Хартман О.Ю. Парціальна програма з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей від 4 до 6-7 років «Вчимося жити разом»
URL:<https://drive.google.com/drive/folders/0Bzt9FAqrO9WcUUU4bWFjYUt4W>
Uk

37. Поніманська Т. Гуманізація педагогічної позиції у просторі дитинства. Дошкільне виховання. №12. С.3-5.
38. Приходько Ю. А. Формування позитивного емоційного ставлення дітей один до одного у процесі спільної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук. Київ, 2010. 25 с.
39. Приходько Ю. О. Генезис провідних ставлень дитини дошкільного віку як основа її особистісного розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. доктора психол. наук: спец. 19.00.07. Педагогічна та вікова психологія. К., 1997. 45 с.
40. Прихожан А. М. Застосування методів прямого оцінювання у роботі шкільного психолога. Науково-методичні основи використання у шкільній психологічній службі конкретних психодіагностичних методик: Зб. наук. пр. / Редкол.: І. В. Дубровіна (від.ред.) та ін., 1988. -С. 110-128.
41. Проколиенко А. Н. Образ «Я» как фактор становлення внутреннего мира. Воспитание детей дошкольного возраста / под ред. А.Н.Проколиенко. К., 1990. С.48-53.
42. Рєпіна Т. А. Відносини між однолітками групи дитячого садка: соціал.-психол. дослід.М.: Педагогіка, 1978. 200 с.
43. Рєпіна Т. А. Особливості спілкування хлопчиків і дівчаток у дитячому садку. Питання психології. 1984. №4. С. 62-69.
44. Рєпіна Т.А. Проблема статевої ролі соціалізації дітей. М., 2004. 228 с.
45. Рєпіна Т.А. Соціально-психологічна характеристика групи дитячого садка: Науч.-исслед. ін-т дошкільного виховання Акад. пед. наук.М.: Педагогіка, 1988. 232 с.
46. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / сост., авт. коммент. и послесл. К.А. Абульханова-Славская, А. В. Брушлинский: СПб.: Питер, 1998. 688 с.
47. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. М.: Педагогика, 2003.423с.

48. Рузька А.Г. Розвиток спілкування дошкільників із однолітками. М., 2009. С. 144-166.
49. Савченко Ю.Ю. Особливості формування статево-рольових уявлень старших дошкільників. Молодий вчений , № 10.2 (50.2) жовтень, 2017. С.94-97.
50. Сенченко В.В. Психологические особенности представлений о Я-физическом интернет-активной молодежи: автореф. дисс. ... канд. психол. наук: 5.3.1. Ростов-на-Дону: ДГТУ, 2022. 25 с.
51. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970-1980.
52. Словник-довідник з правопису та слововживання / С. І. Головащук ; ред. В. М. Русанівський; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1989. 830 с.
53. Смирнова Е.О., Утробина. Развитие отношения к сверстнику в дошкольном возрасте:
URL http://www.voppsy.ru/journals_all/issues/1996/963/963005.htm
54. Смирнова Е.О., Холмогорова В.М. Межличностные отношения дошкольников: Диагностика, проблемы, коррекции : ВЛАДОС, 2013. 160 с.
55. Столяренко О. Б. Поняття міжособистісних взаємин у контексті проблем розвитку особистості дитини. Проблеми сучасної психології. 2014. Вип. 23. С. 607-619. URL :http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2014_23_55
56. Субботский Е. В. Психология отношений партнерства у дошкольников. М.: Ид-во Моск. ун-та, 1976. 144 с.
57. Формування статево-рольової поведінки у дошкільників / Укл. Кулаченко О.В., Молодушкіна І.В. Х.; Вид. група «Основа». 2012. 176 с.
58. «Я у Світі». Програма розвитку дитини від народження до 6 років /О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова; наук. Кер. О.Л. Кононко. К: ТОВ«МЦФЕР» - Україна» 2019 р. 488с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Вивчення сформованості комунікативних умінь дітей дошкільного віку

«Діагностика розвитку спілкування з однолітками»

(Орлова І.А., Холмогорова В.М.)

Мета: виявити рівень сформованості досвіду спілкування дітей старшого віку з однолітками.

Методика діагностики: діагностика спілкування передбачає формування інтересу дитини до однолітку, чутливості до впливів, ініціативності дитини у спілкуванні, просоціальних дій, співпереживання та засобів спілкування.

Для визначення рівня розвитку спілкування з однолітками передбачається використовувати:

- параметри спілкування з однолітками;
- шкали оцінки параметрів розвитку спілкування з однолітками.

Показниками спілкування дітей з однолітками є такі параметри спілкування як:

- Інтерес до однолітка (чи дитина звертає увагу на однолітка, розглядає його, знайомиться з його зовнішністю (підходить ближче до однолітка, розглядає його одяг, обличчя, фігуру)).

- Ініціативність (прагнення дитини привернути увагу однолітка до своїх дій, поглянути у вічі, адресовані посмішки, демонстрація своїх можливостей, залучення до спільних дій).

- Чутливість (активність) - прагнення дитини до взаємодії з однолітком, бажання дитини діяти спільно, здатність реагувати на впливи однолітка та відповідати на них, спостереження за діями однолітка, прагнення підлаштуватися під них, наслідування дій однолітка.

- просоціальні дії (здатність дитини враховувати бажання однолітка, вміння поділитися, допомогти, робити щось разом).

- засоби спілкування (дії, за допомогою яких дитина прагне привернути до себе увагу однолітка, залучає його в спільні дії та бере участь у них).

Показниками цього параметра є:

- експресивно-мімічні засоби (емоційне забарвлення дій дітей, розкутість однолітків);
- активне мовлення (передбачувані вокалізації, окремі слова, фрази).

Для визначення рівня розвитку спілкування з однолітками використовуються такі шкали оцінки параметрів спілкування з однолітками:

Інтерес до однолітка:

1 бал - дитина не дивиться на однолітка або іноді поглядає на нього, увага не стійка, швидко переключається на інший предмет, не виявляє інтерес до діяльності однолітка;

2 бали – дитина звертає увагу на однолітка, з цікавістю спостерігає за його діями, але здалеку, не наважується наблизитися, скоротити дистанцію (пасивна позиція);

3 бали - дитина відразу ж помічає однолітка, наближається до нього, починає уважно розглядати, чіпати, супроводжує свої дії вокалізаціями, мовленням, не втрачає інтересу до однолітка протягом тривалого часу, не відволікається.

Ініціативність:

1 бал - дитина першою не вступає у взаємодію, починає проявляти ініціативу тільки після того, як одноліток виявив активність або за участю дорослого, найчастіше чекає на ініціативу однолітка (зрідка поглядає в очі, не наважуючись звернутися);

2 бали – дитина виявляє ініціативу, але не завжди, діє невпевнено, ініціативні звернення до однолітка не відрізняються наполегливістю, дивиться в очі однолітку, посміхається;

3 бали - дитина постійно виявляє ініціативу у спілкуванні, часто дивиться в очі однолітку, адресує йому посмішки, демонструє свої можливості, намагається залучити однолітка до спільних дій, виявляє яскраво виражену наполегливість у спілкуванні.

Чутливість:

1 бал - дитина не відповідає на ініціативу однолітка, або зрідка відповідає на них, не виявляє бажання діяти спільно, не підлаштовується під вплив однолітка;

2 бали - дитина відгукується на ініціативу однолітка, прагне взаємодії, відповідає впливу однолітка, іноді прагне підлаштуватися до дій однолітка;

3 бали - дитина охоче відгукується на всі ініціативні дії однолітка, активно підхоплює їх, погоджує свої дії з діями однолітка, наслідує його дії.

Просоціальні дії:

1 балів - дитина не звертається до однолітка, не хоче діяти з ним спільно, не реагує на прохання та пропозиції однолітка, не хоче йому допомагати, забирає іграшки, вередує, сердиться, не хоче ділитися;

2 бали - дитина виявляє бажання грати з однолітком, іноді сама виявляє ініціативу, але не у всіх випадках, іноді ділиться іграшками, поступається ними, відгукується на пропозицію робити щось спільно, не заважає однолітку;

3 бали - дитина виявляє бажання діяти спільно, сама пропонує одноліткові іграшки, враховує її бажання, допомагає у чомусь, прагне уникати конфліктів.

Протокол спостереження за спілкуванням дітей у ігровій діяльності

Протокол оформляється за таким зразком:

Ім'я дитини-----

Вік дитини-----

Ігрова діяльність, в процесі якої дитина спілкується-----

Ситуація-----

Показники спілкування	Параметри спілкування	
інтерес до однолітка	Проявляє постійно Частково Не проявляє	
ініціативність	Проявляє постійно Частково Не проявляє	
чутливість(активність)	Проявляє постійно Частково Не проявляє	
просоціальні дії	Проявляє постійно Частково Не проявляє	
засоби спілкування	Зазначити які	

Додаток В

Спостереження за поведінкою дітей у спільній діяльності

Протокол оформляється за таким зразком:

Ім'я дитини-----

Вік дитини-----

Ситуації.....

Параметри спілкування:

Інтерес:

«Безпосереднє спілкування» 0 1 2 3

«Спілкування за участю дорослого» 0 1 2 3

«Спільна діяльність із предметами» 0 1 2 3

Ініціативність:

«Безпосереднє спілкування» 0 1 2 3

«Спілкування за участю дорослого» 0 1 2 3

«Спільна діяльність із предметами» 0 1 2 3

Чутливість:

«Безпосереднє спілкування» 0 1 2 3

«Спілкування за участю дорослого» 0 1 2 3

«Спільна діяльність із предметами» 0 1 2 3

Активне мовлення

«Безпосереднє спілкування» 0 1 2 3

«Спілкування за участю дорослого» 0 1 2 3

«Спільна діяльність із предметами» 0 1 2 3

Бесіда з дітьми

(Є. О. Смирнова В. М. Холмогорова)

1. Чи подобається тобі ходити до дитячого садка, чому?
2. Як ти вважаєш, чи є погані діти у твоїй групі? Хто? Чому?
3. Якщо ти даси другу іграшку пограти і відразу забереш її, коли він ще не встиг награтися, як ти думаєш, який настрій буде в нього?
4. Чи зміг би ти подарувати другу якусь іграшку назовсім? Як думаєш, який настрій у нього буде, якщо ти подаруєш йому іграшку?
5. Якщо твого друга (однолітка) покарають, як ти думаєш, яке йому буде? Чому?
6. Коли тебе карають, який у тебе буває настрій, як ти почуваєшся?
7. Якщо дорослий хвалить тебе за щось, який у тебе буває настрій?
8. Якщо похвалять твого друга, як ти думаєш, що відчуватиме він?
9. Якщо у твого друга не виходить якась справа, як гадаєш, який у нього буде настрій? А ти зміг би йому допомогти?
10. Мама пообіцяла сходити з тобою у вихідний день у цирк, а коли настав вихідний, виявилось, що їй треба зробити домашні справи (забратися, випрати та ін) і вона не може йти з тобою у цирк. Який у тебе тоді буде настрій?

Ці десять питань можна поділити на три групи:

Перша – питання, що виявляють загальне оцінне ставлення та уявлення дитини про інших дітей. Наприклад, друге питання є провокаційним. Передбачається, що гуманна позиція – це прийняття всіх дітей та їхня позитивна оцінка. Якщо ж дитина дає негативну оцінку дітям – це свідчить про предметно-оцінне ставлення до однолітків.

Друга - питання, що дозволяють судити про рівень сформованості уявлень дитини про стани однолітка та адекватність їх оцінки. До таких питань належать 3, 4, 5, 8, 9 (див. текст розмови). Задаючи дитині такі питання, важливо виявити розуміння дитиною суб'єктивних станів однолітка, що дитина переживає у конкретній змодельованій ситуації.

Третя – питання, що мають на меті з'ясувати рівень сформованості уявлень дитини про свої власні переживання та ступінь їх адекватного оцінювання. Прикладом таких питань є питання 6, 7, 10.

При обробці відповіді питання першої групи фіксуються:

- а) відповіді, у яких дається негативна оцінка дитячого садка і одноліткам;
- б) відповіді, що позитивно оцінюють дитячий садок та дітей у групі;
- в) варіанти відсутності відповідей.

При обробці питань другої та третьої груп фіксуються інші показники:

- а) адекватність оцінки;
- б) варіанти відповідей «не знаю» чи відсутність відповідей.

Методика
«Драбинка» (С.Л. Дембо-Рубінштейн)

Мета: вивчити самооцінку психічних станів, якостей особистості дошкільнят.

Опис методики.

Якості особистості оцінюються за шкалами:

Злий-добрий

Жадібний-щедрий

Брхливий-чесний

Замкнутий-товариський

Ледачий-працьовитий

Неохайний-акуратний

Опрацювання результатів.

Відповіді оцінюються за 7-ти бальною системою

-3-перша сходинка знизу

-2-друга сходинка знизу

-1-третья сходинка знизу

0-четверта сходинка знизу

+1-п'ята сходинка знизу

+2-шоста сходинка знизу

+3-сьома сходинка знизу

Зразок інструкції: «Тут на драбинці розташовані всі люди на світі – від найдобріших до найзліших (супроводжується рухом руки вздовж драбинки зверху вниз) від найзліших до найдобріших (рух уздовж драбинки знизу вгору). На верху знаходяться всі найдобріші люди на світі, внизу – найзліші, посередині – середні. Де ти серед цих людей? Відзнач своє місце. Намалюй чоловічка (себе) на тій сходинці драбинки, на якій вважаєш за потрібне»

Додаток Ж**Анкета для вихователів**

Шановні педагоги!

Просимо вас відповісти на запитання запропонованої анкети. Ваші об'єктивні відповіді допоможуть нам у вивченні позитивних стосунків хлопчиків та дівчаток у спільній діяльності.

Дякуємо за допомогу!

1. Як ви розумієте поняття «позитивні стосунки».
2. Чи вважаєте Ви, що виховання позитивних стосунків між дітьми є важливою проблемою?
Так
Ні
3. Чи включаєте завдання з формування позитивних стосунків між дошкільниками у різні види діяльності?
Так
Ні
Якщо відповіли Так, то в які види діяльності?
4. Чи організовуєте спільну діяльність хлопчиків і дівчаток? Яку саме:
5. Які методи роботи з дітьми для розвитку позитивних стосунків задіюєте?
6. Чи враховуєте диференційований підхід при підборі вправ, завдань, ігрових ситуацій для хлопчиків і дівчаток?
Так
Ні
Частково
7. Якій спільній діяльності надаєте перевагу?

Ігри спрямовані на розвиток здатності побачити та відчутти однолітка

Загальний круг

Мета: формування навичок міжособистісного спілкування.

Вихователь збирає дітей довкола себе. "Давайте зараз сядемо на підлогу, але так, щоб кожен з вас бачив усіх інших хлопчиків і дівчаток і мене, і щоб я могла бачити кожного з вас" (єдиним вірним рішенням тут є коло). Коли діти розсаджуються в коло, дорослий каже: «А тепер, щоб переконатися, що ніхто не сховався і я бачу всіх і всі бачать мене, нехай кожен із вас привітається з усіма по колу. Я почну перша, коли я привітаюся з усіма, почне вітатись мій сусід» (дорослий заглядає в очі кожній дитині по колу і злегка киває головою, коли він привітався з усіма дітьми, він торкається плеча свого сусіда, пропонуючи йому привітатися з однолітками).

Живі картини

Мета: формування навичок міжособистісного спілкування.

Вихователь ділить групу на кілька підгруп. У кожній підгрупі дорослий призначає художника, якому дає репродукцію будь-якої сюжетної картини та просить нікому її не показувати. Завдання художника — мовчки розмістити дітей відповідно до картини та показати кожному з них, яку позу він має прийняти.

Перед початком гри вихователь сам малює картину за допомогою кількох дітей та показує її всій групі. Потім дітям пропонується грати самостійно. Коли картини готові, художники показують репродукції решті учасників підгруп.

Шторм

Мета: формування навичок міжособистісного спілкування.

Для гри необхідний великий шмат тканини, щоб ним можна було накрити дітей. Вихователь збирає дітей навколо себе і каже: «Біда тому кораблю, який опиниться в морі під час шторму: величезні хвилі загрожують перевернути його, а вітер кидає корабель із сторони убік. Зате хвилям у шторм — одне задоволення: вони граються, гудуть, змагаються між собою, хто вище підніметься. Давайте уявімо, що ви хвилі. Ви можете радісно гудіти, зловісно шипіти, піднімати і опускати руки, повертатися в різні боки, мінятися місцями тощо. Слідкуйте за тим, щоб ви залишалися під водою». Дорослий разом із дітьми забирається під тканиною, стрибає, шипить, гуде, махає руками

Психогімнастика для дошкільників

1. Вчимо розслаблятися.

- *Тряпична лялька*. Покажіть дітям ляльку. Нехай кожен по черзі спробує, як рухаються її руки та ноги. Підніміть руки ляльки та відпустіть їх. Нехай діти повторять. Після роботи з лялькою запропонуйте дітям стати ляльковою лялькою. Нехай вони розслаблюють руки, а ви піднімайте їх та відпускайте.

- *Сонне кошеня*. Запропонуйте дошкільникам сісти на підлогу та зобразити сонне кошеня. Нехай потягнуться, позіхнуть, поморгають очима, схилять голову набік і закриють очі на кілька секунд.

- *втомлений пес*. Запропонуйте дітям показати втомленого пса. Нехай трохи нахиляться та пройдуть нахиленими по колу. Ноги мають майже не відриватися від підлоги, голова опущена. Потім пес сідає і засинає.

2. Вчимо висловлювати різні емоції. Головним завданням цього етапі є стимулювання дітей до показу названих в етюдах емоцій. Якщо в етюді бере участь одна дійова особа, то можна брати участь усім дітям одночасно. Дорослий має читати вірш. Згодом діти його вивчають напам'ять.

Запропонуйте дітям відіграти етюд «Неслухняний Сашко». У ньому беруть участь три дитини.

Сашко не хоче слухати маму
Сашко примхливий і дуже впертий.
Мама йому каже одягатися,
Сашко йде з рушником купатися.
Тато зібрався із синочком гуляти,
Сашко швидше збирається спати.
Мама не знає і тато не знає,
Коли ж їхній хлопчик слухнянішим стане.

Етюди «Даша та лялька Катюшка» та «Вова та цуценя» призначені для показу однією дитиною. Нехай усі дівчатка по черзі побувають у ролі Даші, а хлопчики – у ролі Вови.

Ляльку подарували Даші,
Даша дуже-дуже рада
Даша стрибає та скаче
І вже два дні не плаче!
Даша ляльці шиє одяг,
Даша ляльку годує з ложки
Найкраще її Катюшка –
Лялька – найкраща іграшка!

Ігри та вправи, спрямовані на підвищення самооцінки

Назви себе

Мета: вчити уявляти себе частинкою колективу однолітків.

Хід. Дитині пропонують уявити себе, назвавши своє ім'я так, як їй більше подобається, як називають удома або як вона хотів би, щоб її називали у групі.

Поклич ласкаво

Мета: виховувати доброзичливе ставлення дітей одне до одного.

Хід. Дитині пропонують кинути м'яч або передати іграшку будь-кому з інших дітей, ласкаво назвавши його на ім'я.

Чарівний стілець

Мета: Виховувати вміння бути ласкавим, активізувати у мовленні дітей ніжні, лагідні слова.

Хід. Одна дитина сідає в центр на "чарівний стілець", інші говорять про неї добрі, лагідні слова, компліменти. Можна обійняти сидячого, погладити, поцілувати.

Передача почуттів

Мета: вчити передавати різні емоційні стани невербальним способом.

Хід. Дитині дається завдання передати "по ланцюжку" певне почуття за допомогою міміки, жестів, дотиків. Потім діти обговорюють, що вони відчували при цьому.

Чарівна квітка

Мета: вчити виражати свою індивідуальність,

Хід. Дітям пропонують уявити себе маленькими паростками квітів. За бажанням вони вибирають, хто якою квіткою буде. Далі під музику показують, як квітка розпускається. Потім кожна дитина розповідає про себе: де і з ким вона росте, як почувається, про що мріє.

Різнобарвний букет

Мета: вчити взаємодіяти один з одним, отримуючи від цього радість та задоволення.

Хід. Кожна дитина оголошує себе квіткою і знаходить собі іншу квітку для букета, пояснюючи свій вибір. Потім усі "букеттики" поєднуються в один букет і влаштовують хоровод квітів.

Свічка

Мета: розвивати вміння керувати своїм емоційним станом, розслаблятися, розповідати про свої почуття та переживання.

Хід. Діти у зручних позах розмішуються навколо свічки, протягом кількох секунд дивляться на полум'я, потім заплющують очі на дві-три секунди (свічка гасне). Розплющивши очі, розповідають, які образи побачили в полум'ї свічки, що відчували при цьому.

Чарівники

Мета: продовжувати виховувати дружні стосунки один до одного, вміння виявляти увагу та турботу.

Хід. Дітям пропонують уявити, що вони чарівники і можуть виконувати свої бажання та бажання інших.

Подарунок другові

Мета: розвивати вміння невербально описувати предмети.

Хід. Одна дитина стає іменинником; інші дарують їй подарунки, передаючи рухами та мімікою свої стосунки до іменинника.

Піжмурки

Не дивуйтеся, ця стара, всім відома гра дуже корисна: вона допоможе Вашій дитині відчувати себе в ролі лідера, що може, в разі успіху, значно впливати на самооцінку. Можна грати в класичні «Піжмурки» (із зав'язаними очима «жмурка» шукає дітей по голосу і відгадує на дотик, хто це); можна дати в руки дітям дзвіночок і т. д.

Додаток М**Взаємини дитини з однолітками
(рекомендації вихователям)**

1. Оскільки дитина діє за прикладом людей, які її оточують, то на перше місце виходять добрі взаємини між батьками й педагогами, з якими спілкується дитина.

2. Намагайтеся в дитячому колективі створити таку атмосферу, яка б не обмежувала дій дитини. (Уникайте неаргументованих висловів: „Так не можна” (чому?), «Так не гарно» (чому?). Проведіть із дітьми бесіду про те, до яких стосунків з однолітками у групі вони прагнуть.

3. Ефективним методом подолання байдужості дитини та неприязного ставлення до однолітків є організація театралізованої діяльності (інсценізація добре знайомих та улюблених казок).

4. Змістовим матеріалом для ігор - демонстрацій та інсценувань можуть бути не тільки казки, а й спеціально створені вихователями оповідання, в яких ідеться про виникнення якогось непорозуміння чи конфліктної ситуації.

5. Доцільно для налагодження контактів серед дітей використовувати моделювання ситуацій спілкування на комбінованих заняттях із мовленнєвих та продуктивно – творчих видів діяльності.

6. Час від часу вихователю варто вдаватися до бесіди – аналізу, бесіди – узагальнення, аби показати переваги позитивних вчинків та формування у дітей гуманних взаємин.

7. Доцільно, порадившись із дітьми, встановити добрі традиції у групі, наприклад, зустрічати одне одного усмішками, веселими репліками. Це також сприятиме покращенню стосунків.

8. Одним із засобів формування позитивних взаємин є здійснення особистісно зорієнтованого підходу у вихованні, який базується на самоповазі дитини, наданні їй права на вільний вибір партнера, дій, способу спілкування.

9. Створюйте умови, що сприяють встановлення та розвитку дружніх, приязних стосунків між дітьми. Проводьте ігри, аби зняти у них напруження, це їм змогу виявити здатність до співпереживання.

10. Визначте дітей, які схильні усамітнюватися. Спонукайте інших дітей запрошувати їх до спільних ігор.

11. Обговорюйте негативні вчинки, не зачіпаючи гідності дитини (скажімо, на прикладах персонажів художніх творів).

